

ΠΑΙΔΙΑ ΕΡΜΑΙΑ

ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ
ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ
ΤΩΝ ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΩΝ
ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ, ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΣΠΑΝΙΑ
ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

ΕΛΙΝΑ ΣΑΡΑΝΤΟΥ
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΑΙΔΙΑ ΕΡΜΑΙΑ

ΠΑΙΔΙΑ ΕΡΜΑΙΑ

ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ
ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΤΩΝ
ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΣΠΑΝΙΑ
ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

ΕΛΙΝΑ ΣΑΡΑΝΤΟΥ και
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	7
1. Η έρευνα	8
1.1 Εισαγωγή	9
1.2 Ερευνητικοί στόχοι και μεθοδολογία	11
1.3 Παρουσίαση έρευνας	12
2. Νομικό πλαίσιο: κοινές υποχρεώσεις	14
3. Τρέχον σύστημα προστασίας	16
4. Γενικά δεδομένα και περιφερειακή κατανομή	20
5. Η διαπίστωση της ανηλικότητας: το πραγματικό σύνορο	26
6. Υπαγωγή σε νομικό καθεστώς: ποιότητα διαδικασιών και παιδιά σε νομικό κενό	32
7. Οικογενειακή επανένωση	38
8. Συστήματα υποδοχής: κακοδιαχείριση περιπτώσεων	42
9. Μιλώντας για την ένταξη ως βιώσιμη λύση	50
10. Κράτηση	54
11. Εκπροσώπηση-Επιτροπεία	58
12. Εκμετάλλευση	64
12.1 Εκμετάλλευση εργασίας	66
12.2 Σεξουαλική εκμετάλλευση	67
12.3 Χρήση ναρκωτικών	68
13. Συμπεράσματα και προτάσεις	70
Συντομογραφίες	77
Βιογραφικά συγγραφέων	78

Πρόλογος

Σύμφωνα με τα δεδομένα που δημοσιεύονται από τις διεθνείς ανθρωπιστικές οργανώσεις, περισσότερα από τα μισά μέλη κάθε προσφυγικού πληθυσμού είναι παιδιά. Ένα σημαντικό κομμάτι αυτού του παιδικού πληθυσμού είναι ασυνόδευτα ανήλικα (ΑΑ) που φτάνουν στις χώρες πρώτης εισόδου χωρίς τους γονείς ή τους κηδεμόνες τους, γεγονός που τα καθιστά μια εξαιρετικά ευάλωτη πληθυσμιακή ομάδα. Σε αυτό το τόσο ευαίσθητο και επείγον κοινωνικό ζήτημα πρέπει οι πολιτικές ηγεσίες να ανταποκριθούν άμεσα με συγκεκριμένες λύσεις.

Η παρούσα έκθεση συγκρίνει τα αποτελέσματα τριών εθνικών ερευνών στην Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία. Η κάθε επιμέρους έρευνα αποτυπώνει πληροφορίες σχετικά με την προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων στον ευρωπαϊκό Νότο και κάνει έναν κριτικό απολογισμό των πολιτικών (εθνικών και ευρωπαϊκών) και της εφαρμογής τους. Αυτό που, δυστυχώς, διαφαίνεται είναι ότι ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόζονται οι πολιτικές οδηγεί πρακτικά στον κοινωνικό αποκλεισμό των παιδιών και στην επακόλουθη εκμετάλλευσή τους με αποτέλεσμα να μην μπορούν να ασκήσουν τα δικαιώματά τους.

Η έρευνα *Παιδιά Έρμαια* στηρίζεται σε συνεντεύξεις με επαγγελματίες που εργάζονται με ασυνόδευτα ανήλικα καθώς και σε έγγραφα πολιτικής (policy papers), κανονισμούς και νομοθεσίες, και καταγράφει μαρτυρίες σχετικά με τις επιπτώσεις που έχουν στη ζωή των ανηλίκων τα ελλιπή και δυσλειτουργικά συστήματα προστασίας και ο κοινωνικός τους αποκλεισμός.

Η έρευνα ξεκίνησε τον Ιούλιο του 2017 και ολοκληρώθηκε το Νοέμβριο του 2018. Χρηματοδοτήθηκε από το Παράρτημα Ελλάδας του Ιδρύματος Ρόζα Λούξεμπουργκ και συντονίστηκε από την Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία STEPS, που δραστηριοποιείται στην Αθήνα, με την επιστημονική συμβολή του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες (ΕΣΠ). Οι ερευνητικές ομάδες σε καθεμία από τις τρεις υπό μελέτη χώρες συνέλεξαν και ανέλυσαν τα εθνικά δεδομένα, ενώ η συγκριτική ανάλυσή τους πραγματοποιήθηκε από την ελληνική ερευνητική ομάδα.

Πολλοί άνθρωποι και πολλές οργανώσεις συνέβαλαν άμεσα ή έμμεσα στην παρούσα έρευνα, και είμαστε ευγνώμονες σε όλους τους. Χωρίς τη συμβολή τους, όλα θα ήταν πολύ πιο δύσκολα.

Ηλέκτρα Αλεξανδροπούλου Project Manager RLS
Ηλέκτρα Αποστόλη Υπεύθυνη Ερευνητικού Συντονισμού - Steps

[1]

Η έρευνα

[1.1] Εισαγωγή

Το 2015 και το 2016, εκτιμάται ότι 2.300.000 υπήκοοι τρίτων χωρών εισήλθαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ),¹ ενώ συνολικά 1.377.349 άνθρωποι έφθασαν στην Ελλάδα, την Ιταλία και την Ισπανία. Η συντριπτική πλειονότητά τους (1.030.173) διέσχισε τα θαλάσσια σύνορα Ελλάδας-Τουρκίας.²

Ο αριθμός των παιδιών που φθάνουν στην ΕΕ και είναι ασυνόδευτα ή έχουν χωριστεί από την οικογένειά τους (UASC) έχει επίσης αυξηθεί δραματικά. Το 2017, περίπου 20.000 UASC έφθασαν στην Ευρώπη. Από αυτά, 19.663 εισήλθαν στην Ευρώπη μέσα από τις τρεις βασικές πύλες εισόδου: την Ισπανία, διαμέσου της θαλάσσιας οδού στη Δυτική Μεσόγειο· την Ελλάδα, διαμέσου της οδού στην Ανατολική Μεσόγειο με αφετηρία την Τουρκία, κυρίως μέσω θαλάσσης· την Ιταλία, διαμέσου της θαλάσσιας οδού στην Κεντρική Μεσόγειο. Παρά το γεγονός ότι το σύνολο των αφίξεων παιδιών το 2017 μειώθηκε κατά 67% σε σχέση με το 2016, η αναλογία των UASC αυξήθηκε από 34% το 2016 σε 60% το 2017.³

Επιπλέον, το 2016, η Ευρωπαϊκή Αστυνομική Υπηρεσία (Ευρωπόλ), αποκάλυψε ότι τουλάχιστον 10.000 UASC είχαν εξαφανιστεί στην Ευρώπη.⁴ Με δεδομένη την κακοδιαχείριση και τις περιοριστικές πολιτικές των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων, τα UASC συχνά μαστίζονται από τη βία, την εκμετάλλευση και την εμπορία ανθρώπων (trafficking), καθώς και από τη σωματική, ψυχολογική και σεξουαλική κακοποίηση.

Παρά το ότι αποκαλείται προσφυγική «κρίση», πρόκειται κυρίως για «κρίση» στη διαχείριση της υποδοχής. Καθώς η Ελλάδα εξακολουθεί να ταλανίζεται από τη μακρύτερη και σοβαρότερη οικονομική κρίση στην

-
1. European Parliament, EU Migrant Crisis: facts and figures: <http://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20170629STO78630/eu-migrant-crisis-facts-and-figures>. Όλοι οι ιστότοποι προσπελάστηκαν στις 25 Ιανουαρίου 2019, εκτός αν αναφέρεται διαφορετικά.
 2. UNHCR, Refugees and Migrants Sea Arrivals in Europe: <https://data2.unhcr.org/ar/documents/download/53447>
 3. UNICEF, UNHCR and IOM, Latest statistics and graphics on refugee and migrant children: Latest information on children arriving in Europe: <https://www.unicef.org/eca/emergencies/latest-statistics-and-graphics-refugee-and-migrant-children>, προσπελάστηκε το Δεκέμβριο του 2017.
 4. European Parliament, MEPs discuss fate of 10,000 refugee children that have gone missing: <http://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20160419STO23927/meps-discuss-fate-of-10-000-refugee-children-that-have-gone-missing>, 20 Απριλίου 2016.

ιστορία της ΕΕ, η χώρα δεν ήταν έτοιμη να αντιμετωπίσει τις αθρόες εισροές προσφύγων και μεταναστών τα τελευταία χρόνια και έπρεπε να αναπροσαρμόσει τη νομοθεσία και να θεσπίσει επιπρόσθετες υπηρεσίες υποδοχής, για να αντεπεξέλθει σε αυτή τη νέα πραγματικότητα. Από την άλλη πλευρά, η Ιταλία και η Ισπανία φαίνεται να αντιμετωπίζουν μια διαφορετική πραγματικότητα. Αν και οι αριθμοί των υπηκόων τρίτων χωρών, που χρησιμοποιούν τις συγκεκριμένες οδούς, είναι επίσης εξαιρετικά υψηλοί, οι εθνικότητες των ασυνόδευτων ανηλίκων που ζητούν προστασία διαφέρουν κατά πολύ. Παρά το ότι η Ελλάδα υποδέχεται κυρίως παιδιά από χώρες που έχουν σπαραχθεί από τον πόλεμο και βρίσκονται αντιμετώπιες με μακροχρόνιες επιπτώσεις (οι δύο κύριες υπηκόοι είναι οι Αφγανοί και οι Σύροι, ενώ ακολουθούν οι Πακιστανοί), η Ισπανία και η Ιταλία φαίνεται να υποδέχονται πρωτίστως παιδιά από όμορες μη ευρωπαϊκές χώρες (Μαρόκο, Αλβανία κ.ο.κ. αντιστοίχως), τα οποία αποδρούν από μια ζωή δύσκολη και ενίοτε έως αδύνατη.

Ο εκτοπισμός δεν έχει να κάνει μόνο με την αλλαγή του γεωγραφικού χώρου, αλλά και με την αποδιάρθρωση πολλών πτυχών της κανονικής ζωής, με τη βίαιη διατάραξη του αισθήματος του «ανήκειν» ενός ατόμου.⁵ Τα ασυνόδευτα ανήλικα –στη δική μας περίπτωση, πρόκειται κυρίως για έφηβα αγόρια– είναι ιδιαίτερα ευάλωτα στη σωματική, πνευματική και κοινωνική απομόνωση κατά τη διάρκεια αυτής της –ελπίζουμε– μεταβατικής περιόδου της ζωής τους. Οι οικογένειες χωρίζονται, οι κοινωνικές σχέσεις διαρρηγνύονται, η εκπαίδευση διακόπτεται και τα παιδιά καλούνται να κάνουν ένα επικίνδυνο ταξίδι μόνα τους.

5. Sarah Maguire, "Putting adolescents and youth at the centre," *Being Young and Out of Place*, special issue, *Forced Migration Review* 40 (Αύγουστος 2012).

[1.2] Ερευνητικοί στόχοι και μεθοδολογία

Στο πλαίσιο της έρευνας MedMinors, συγκεντρώνονται δεδομένα σχετικά με τα ασυνόδευτα ανήλικα, τεκμηριώνονται οι υπηρεσίες, οι πολιτικές και οι πρακτικές, που εφαρμόζουν οι οικείοι θεσμοί για την κοινωνική τους ενσωμάτωση –ή η απουσία τους–, ενώ εξετάζονται και οι εσφαλμένες πρακτικές που οδηγούν στην εκμετάλλευση των ανηλίκων στις χώρες πρώτης εισόδου στην ΕΕ. Η έρευνα ανταποκρίνεται στην ανάγκη να γίνει κατανοητός ο τρόπος και ο βαθμός στον οποίο η εθνική και ευρωπαϊκή νομοθεσία και πολιτική και, πρωτίστως, η εφαρμογή τους οδηγούν πρακτικά στον κοινωνικό αποκλεισμό των ασυνόδευτων ανηλίκων και τα αποτρέπουν από την άσκηση των δικαιωμάτων τους.

Η τρέχουσα έρευνα εστιάζεται σε τρεις από τους βασικούς πρωταγωνιστές της κρίσης: στην Ελλάδα, την Ιταλία και την Ισπανία.

Από το 2016 έως το 2018, συγκεκριμένα η Ελλάδα υποδέχτηκε μεγαλύτερο ποσοστό ασυνόδευτων ανηλίκων σε σχέση με τον συνολικό πληθυσμό των νεοαφιχθέντων από ό,τι η Ιταλία και η Ισπανία. Το 2017, τα παιδιά αποτελούσαν το 14% των αφίξεων στην Ισπανία (χωρίς να διατίθενται στατιστικά για τον αριθμό των ασυνόδευτων ανηλίκων ανάμεσά τους): στην Ιταλία, το 15% των συνολικών αφίξεων ήταν παιδιά, με τη συντριπτική πλειονότητα (15.779 παιδιά ή ποσοστό 91%) να είναι ασυνόδευτα ανήλικα: στην Ελλάδα, το 37% των αφίξεων ήταν παιδιά, με το 13% αυτών (1.458 παιδιά) να είναι ασυνόδευτα ανήλικα.⁶

Για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας, η ερευνητική ομάδα πήρε διεξοδικές συνεντεύξεις χρησιμοποιώντας ένα ημιδομημένο ερωτηματολόγιο. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν από τον Ιανουάριο του 2018 έως τον Ιούνιο του 2018 στην Ελλάδα, την Ιταλία και την Ισπανία, με εστίαση σε συγκεκριμένες περιφέρειες κάθε χώρας. Στην Ελλάδα, οι συνεντεύξεις με τους επαγγελματίες πραγματοποιήθηκαν στην Αθήνα, τη Λέσβο και τη Χίο· στην Ιταλία, στη Ρώμη, την Κατάνια, τη Βιτόρια και τη Βεντιμίλια· στην Ισπανία, στη Χώρα των Βάσκων, την Ανδαλουσία, τη Μαδρίτη και την Καταλονία. Οι εν λόγω περιοχές επιλέχθηκαν, διότι εκεί συναντώνται οι υψηλότεροι αριθμοί παιδιών-μεταναστών. Τα πρωτογενή δεδομένα συ-

6. UNHCR, Refugees and Migrants Arrivals to Europe in 2017: <https://data2.unhcr.org/es/documents/download/62023>

γκεντρώθηκαν από συνεντεύξεις με ογδόντα πέντε (85) επαγγελματίες, στους οποίους συμπεριλαμβάνονται δικηγόροι, γιατροί, ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί, εκπαιδευτικοί, παιδαγωγοί, επίτροποι, διερμηνείς, φροντιστές, πολιτισμικοί διαμεσολαβητές, ακτιβιστές και street workers, οι οποίοι συμμετέχουν άμεσα στην προστασία των παιδιών που έχουν χωριστεί από την οικογένειά τους και βρίσκονται σε αυτές τις τρεις χώρες.

[1.3] Παρουσίαση έρευνας

Για το σκοπό της παρούσας έρευνας, συντάχθηκαν τρεις εθνικές εκθέσεις αναφορικά με τις αντίστοιχες χώρες, στις οποίες παρέχεται μια εμπειριστωμένη ανάλυση των παροχών, των υπηρεσιών, καθώς και η πρακτική εφαρμογή τους και πρόσθετες πρακτικές σε κάθε χώρα.

Στη συγκριτική έκθεση επιχειρείται να συνοψιστούν τα μείζονα ευρήματα των εθνικών εκθέσεων αναφορικά με την προστασία του παιδιού στις τρεις χώρες, καθώς και να περιγραφούν τα μείζονα πεδία προβληματισμού σε αυτές, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες της καθεμιάς. Τονίζονται οι ομοιότητες και οι διαφορές ανάμεσα στις χώρες, ενώ ο πλήρης κατάλογος των συστάσεων για την καθεμιά, καθώς και γενικές συστάσεις για όλες τους, συμπληρώνει την εικόνα που προκύπτει από τις εθνικές εκθέσεις.

[2]

**Νομικό πλαίσιο:
κοινές υποχρεώσεις**

Αφενός, και οι τρεις χώρες, ως μέλη του συστήματος ανθρωπίνων δικαιωμάτων του ΟΗΕ, της ΕΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης, έχουν τις ίδιες διεθνείς υποχρεώσεις και, αφετέρου, η εθνική νομοθεσία διαδραματίζει κομβικό ρόλο στην προστασία του παιδιού, ρυθμίζοντας μείζονες θεσμούς προστασίας, όπως η επιτροπεία και η αναδοχή.

Πιο συγκεκριμένα, σε περιφερειακό επίπεδο και οι τρεις χώρες έχουν επικυρώσει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) και αρκετά συνοδευτικά πρωτόκολλα, υπάγονται στη δικαιοδοσία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), ενώ, σε επίπεδο ΕΕ, έχουν υιοθετήσει το Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, το Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου⁷ και λοιπούς σχετικούς κανονισμούς.⁸

Στο εθνικό επίπεδο, τα παιδιά και η παιδική ηλικία εν γένει κατοχυρώνονται συνταγματικά (Ελλάδα, Ισπανία), ενώ στους σχετικούς ποινικούς κώδικες και σε άλλους νόμους υπάρχει πληθώρα διατάξεων αναφορικά με εθνικούς θεσμούς για την επιτροπεία (Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία) ή λοιπούς σχετικούς φορείς για την προστασία του παιδιού.

-
7. Κανονισμοί και Οδηγίες που αποτελούν το ευρωπαϊκό κεκτημένο για το άσυλο: το Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου αποτελείται από πέντε μείζονα νομοθετήματα: 1. Οδηγία 2013/32/ΕΕ της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας (αναδιτύπωση της Οδηγίας για τις διαδικασίες). 2. Οδηγία 2013/33/ΕΕ της 26ης Ιουνίου 2013 σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία (αναδιτύπωση της Οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής). 3. Οδηγία 2011/95/ΕΕ της 13ης Δεκεμβρίου 2011 σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας (αναδιτύπωση της Οδηγίας για την αναγνώριση). 4. Κανονισμός (ΕΕ) 604/2013 της 26ης Ιουνίου 2013 για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους-μέλους το οποίο είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος-μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα (Κανονισμός Δουβλίνο ΙΙΙ). 5. Κανονισμός (ΕΕ) 603/2013 της 26ης Ιουνίου 2013 σχετικά με τη θέσπιση του Eurodac για την αντιπαραβολή δακτυλικών αποτυπωμάτων για την αποτελεσματική εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 604/2013 για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους-μέλους το οποίο είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας, που υποβάλλεται σε κράτος-μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα, και σχετικά με αιτήσεις της αντιπαραβολής με τα δεδομένα Eurodac, που υποβάλλουν οι αρχές επιβολής του νόμου των κρατών-μελών και η Ευρωπόλ για σκοπούς επιβολής του νόμου και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1077/2011 σχετικά με την ίδρυση Ευρωπαϊκού Οργανισμού για τη Λειτουργική Διαχείριση Συστημάτων ΤΠ Μεγάλης Κλίμακας στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης (αναδιτύπωση του Κανονισμού Eurodac).
8. Οδηγία 2008/115/ΕΚ της 16ης Δεκεμβρίου 2008, σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη-μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών (Οδηγία για την επιστροφή).

[3]

**Τρέχον σύστημα
προστασίας**

Η ανάλυση των υφιστάμενων συστημάτων προστασίας του παιδιού και στις τρεις χώρες τονίζει τα σημεία στα οποία τα συστήματα αυτά είναι αναποτελεσματικά και ανεπαρκή όσον αφορά τη δυνατότητα των ανηλίκων να έχουν πρόσβαση σε προστασία και ασφάλεια με τρόπο φιλικό προς τα παιδιά, απλό, ουσιαστικό και σταθερό.⁹ Ανεξάρτητα από νομικές διατάξεις, στην πράξη αυτά τα συστήματα, μολονότι γενναιόδωρα και εκτενή, δεν προσφέρουν, στην πραγματικότητα, μια βιώσιμη, διαρκή λύση για την πλειονότητα των ανηλίκων –συμπεριλαμβανομένης της ενσωμάτωσης στις χώρες φιλοξενίας–, αλλά μάλλον παρέχουν προσωρινές λύσεις που δεν τους επιτρέπουν να αναπτύξουν ένα πραγματικό σχέδιο για το μέλλον. Είναι χαρακτηριστικό ότι στην Ισπανία και την Ελλάδα οποιαδήποτε επιλογή για τη διαμονή ή τη χορήγηση κοινωνικών επιδομάτων φαίνεται να αποσύρεται αυτοδικαίως και αμέσως μόλις συμπληρωθεί το όριο της ενηλικίωσης, ματαιώνοντας όλες τις προηγούμενες προσπάθειες. Δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι η πλειονότητα των επαγγελματιών βρίσκεται σε απόγνωση ενόψει της έλλειψης μέλλοντος για τα περισσότερα ασυνόδευτα ανήλικα στις χώρες φιλοξενίας.

Στην *Ισπανία* η προστασία του παιδιού υπάγεται στην αρμοδιότητα των διάφορων αυτόνομων κοινοτήτων και των πόλεων, οι οποίες θεωρούνται «δημόσιες οντότητες για την προστασία των ανηλίκων» στις αντίστοιχες εδαφικές περιοχές. Σύμφωνα με τη διεθνή, ευρωπαϊκή και ισπανική κρατική νομοθεσία, καθώς και με περιφερειακούς νόμους, ένα ασυνόδευτο ανήλικο παιδί που είναι υπήκοος τρίτης χώρας δικαιούται της ίδιας προστασίας με οποιοδήποτε ανήλικο ισπανικής υπηκοότητας. Επομένως, ο φορέας προστασίας πρέπει να διασφαλίσει την ευημερία αυτών των παιδιών που τελούν σε κατάσταση μεγαλύτερης ευάλωτοτητας, καθώς δεν έχουν οικογένεια στην εδαφική περιοχή στην οποία βρίσκονται.

Ωστόσο, στην εθνική έκθεση υπογραμμίζεται μια σειρά από παρατυπίες, κυρίως όσον αφορά τη διαπίστωση της ανηλικότητας, την έννοια της νομικής «ανικανότητας» (*desamparo*) και την ανάληψη της επιτροπείας, οι οποίες επηρεάζουν άμεσα και πρακτικά τη ζωή των ανηλίκων και οι οποίες υποβάλλουν τα ανήλικα σε συνεχή αστάθεια και τα εξαναγκάζουν να αναζητούν εργασία επιβίωσης και αυτοσεβασμού εκτός του συστήματος που σχεδιάστηκε για να τα προστατεύει. Οι εν λόγω παρατυπίες επαναφέρουν

9. Μια πλήρης νομική επισκόπηση κάθε χώρας περιλαμβάνεται στις αντίστοιχες εθνικές εκθέσεις.

τη συννομοθετική λογική για τα παιδιά, ακόμα και αφού αυτά εισέλθουν στην επικράτεια. Συχνότατα, μεροληπτικές και εργαλειακές ερμηνείες του νόμου από τις αρμόδιες αρχές οδηγούν σε παιδιά που, ενώ έχουν εισέλθει στο σύστημα, εξακολουθούν να μην έχουν νόμιμο επίτροπο ή χαρτιά κατά την ενηλικίωσή τους. Μάλιστα, είναι σαν να μην είχαν τύχει ποτέ προστασίας και να αντιμετωπίζονταν σαν ενήλικοι μετανάστες ευθύς εξαρχής. Στην Ελλάδα, η απουσία μιας αρμόδιας κεντρικής αρχής επιφορτισμένης με τα ζητήματα προστασίας του παιδιού –στα οποία συμπεριλαμβάνονται η Αξιολόγηση του Βέλτιστου Συμφέροντος του Παιδιού (BIA), ο Καθορισμός του Βέλτιστου Συμφέροντος του Παιδιού (BID) και η εφαρμογή τους για την παροχή κατάλληλων εξατομικευμένων διαρκών λύσεων, προβλέψεων και υπηρεσιών για την προστασία των ανηλίκων– καταδεικνύεται από την ύπαρξη αρκετών νομικών πράξεων και θεσμών. Επιπλέον, εφόσον δεν υπάρχει επίσημη διαδικασία BIA και BID, η προστασία του παιδιού στην Ελλάδα μπορεί να χαρακτηριστεί αποσπασματική, περιστασιακή και τυχαία, καθώς δεν περιλαμβάνει συγκεκριμένους στόχους αναφορικά με την ευημερία του παιδιού στο μέλλον.

Οι διατάξεις για την προστασία του παιδιού περιέχονται σε πιο γενικά νομοθετήματα που αφορούν συγκεκριμένα πεδία (όπως οι συνθήκες υποδοχής και οι διαδικασίες ασύλου) ή τις οικείες κρατικές υπηρεσίες. Συνεπώς, η αρμοδιότητα για την εφαρμογή τους διαχέεται σε αρκετές δημόσιες αρχές.

Με το παιδί να είναι το κοινό στοιχείο ανάμεσα σε όλες αυτές τις αρχές, η επιτροπεία είναι ο μόνος θεσμός που άπτεται όλων των διαθέσιμων δημόσιων υπηρεσιών και διαδικασιών από την πρώτη μέρα. Παρά το ότι ο επίτροπος θα έπρεπε και θα μπορούσε να διαδραματίσει αποφασιστικό και ευεργετικό ρόλο στο προαναφερθέν πλαίσιο, ο συγκεκριμένος εθνικός θεσμός έχει υπονομευτική και αποδιοργανωτική –ενδεχομένως από το 1996 και κατά περίπτωση σε επικίνδυνο βαθμό– επίδραση στην ευημερία και στο μέλλον των παιδιών.¹⁰

Ωστόσο, το πρώτο ήμισυ του 2018 χαρακτηρίστηκε από μια εντατική

10. Το 1996 τέθηκε σε ισχύ ο νόμος που τροποποίησε τον Αστικό Κώδικα, ώστε να συμπεριλαμβάνονται θεσμοί στήριξης της επιτροπείας. Ο νόμος προέβλεπε αρκετά επιπλέον προεδρικά διατάγματα για τη ρύθμιση των προδιαγραφών που θα καθιστούσαν δυνατή την πραγματική εφαρμογή της εν λόγω τροποποίησης. Αλλά το ζήτημα εκκρεμεί από το 1996, εφόσον δεν εκδόθηκε ποτέ η επιπρόσθετη νομοθεσία. Βλ. παρακάτω για σχετικές μελέτες περιπτώσεων από βασικούς πληροφοριοδότες και επαγγελματίες.

και άνευ προηγουμένου νομική προσπάθεια για τη μεταρρύθμιση μειζόνων θεσμών που ήταν προβληματικοί από καιρό (όπως η επιτροπεία, η υποδοχή και η αναδοχή). Η αποτελεσματικότητα και η εφαρμογή των εν λόγω μεταρρυθμίσεων μένουν να φανούν.

Εκτός από τον αναποτελεσματικό θεσμό της επιτροπείας, τα εμπόδια στη νομιμοποίηση της διαμονής, οι χρονοβόρες διαδικασίες, τα κενά στην υποδοχή, η εσφαλμένη ερμηνεία των αναγκών και η κακή ή ανύπαρκτη εκπροσώπηση δοκιμάζουν την αντοχή και την πνευματική δύναμη των ανηλίκων, οδηγώντας τα με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στο περιθώριο της κοινωνίας, όπου είναι ευάλωτα στην εκμετάλλευση, την κακοποίηση και την πραγματική βλάβη.

[4]

Γενικά δεδομένα και περιφερειακή κατανομή

Στα τέλη Ιουνίου του 2018 13.151 ασυνόδευτα ανήλικα ζούσαν στην *Ιταλία*, από τα οποία το 92,5% ήταν αγόρια και το 7,5% κορίτσια. Συνολικά, το 92,8% των UASC στην *Ιταλία* ήταν ηλικίας 15 έως 17 ετών, το 6,4% ήταν ηλικίας 7 έως 14 ετών και μόλις το 0,8% ήταν ηλικίας 0 έως 6 ετών.¹¹ Η πλειονότητα των UASC προερχόταν από την *Αλβανία* (11%), την *Γκάμπια* (10,3%), την *Αίγυπτο* (9,3%), τη *Γουινέα* (8,8%), την *Ακτή Ελεφαντοστού* (8,2%), την *Ερυθραία* (7,2%), τη *Νιγηρία* (6,7%) και το *Μάλι* (5,7%).¹²

Τον ίδιο μήνα, 982 κορίτσια ήταν καταγεγραμμένα στις εγκαταστάσεις υποδοχής. Τα ασυνόδευτα κορίτσια που έφθαναν στην *Ιταλία* ήταν γενικώς μικρότερα: το 15,1% από αυτά ήταν ηλικίας 7 έως 14 ετών, ποσοστό αισθητά υψηλότερο από το 6,4% όλων των UASC, αγοριών και κοριτσιών, σε αυτή την ηλικιακή ομάδα. Από τα κορίτσια, το 48,3% αυτών ήταν ηλικίας 17 ετών.

Η πλειονότητα των ασυνόδευτων κοριτσιών είναι από τη *Νιγηρία* (36%), την *Ερυθραία* (17,8%) και την *Αλβανία* (8,9%), ενώ ακολουθεί η *Ακτή Ελεφαντοστού* και η *Σομαλία*. Μερικά κορίτσια προέρχονταν από την *Γκάμπια* και την *Αίγυπτο*, οι οποίες είναι οι χώρες προέλευσης για την πλειονότητα των ασυνόδευτων αγοριών.¹³

Από τα 18.303 ασυνόδευτα και εγκαταλειμμένα παιδιά που ζούσαν στην *Ιταλία* στις 31 Δεκεμβρίου 2017, το 90,8% φιλοξενούνταν σε εγκαταστάσεις υποδοχής και το 3,1% ζούσε με ανάδοχες οικογένειες.¹⁴ Από εκείνα στις εγκαταστάσεις υποδοχής, το 60,1% βρισκόταν σε κέντρα δεύτερης υποδοχής και το 30,6% σε κέντρα πρώτης υποδοχής. Η συντριπτική πλειονότητα των UASC φιλοξενούνταν στη *Σικελία* (43,3%), ενώ ορισμένες περιφέρειες (*Βάλε ντ' Αόστα*, *Αμπρούτσο*, *Τρέντο* και *Μπολζάνο*,

11. Βλ. Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Πολιτικής, μηνιαία έκθεση για τα UASC στην *Ιταλία*, Ιούνιος 2018: <http://www.lavoro.gov.it/temi-e-priorita/immigrazione/focus-on/minori-stranieri/Documents/Report-MSNA-mese-giugno-2018-13072018.pdf>

12. Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Πολιτικής, μηνιαία έκθεση για τα UASC στην *Ιταλία*, Ιούνιος 2018, *ό.π.*

13. Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Πολιτικής, μηνιαία έκθεση για τα UASC στην *Ιταλία*, Ιούνιος 2018, *ό.π.*

14. Βλ. Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Πολιτικής, μηνιαία έκθεση για τα UASC στην *Ιταλία*, Δεκέμβριος 2017: <http://www.integrazionemigranti.gov.it/Documenti-e-ricerche/Report%2di%20monitoraggio%20MSNA%2031%20dicembre%202017.pdf>. Το Υπουργείο δεν διαθέτει πληροφορίες σχετικά με τις εγκαταστάσεις υποδοχής, όπου φιλοξενείται περίπου το 6,1% των ανηλίκων που ζουν στην *Ιταλία*.

Μολίσε) φιλοξενούσαν ένα μικρό ποσοστό.¹⁵ Οι περιφέρειες με το υψηλότερο ποσοστό UASC στα κέντρα υποδοχής έχουν παραμείνει οι ίδιες μέσα στο χρόνο. Το 2014, η Κοινή Συνδιάσκεψη ανάμεσα στο Κράτος και στις Περιφέρειες οδήγησε στην επίτευξη συμφωνίας για την περιφερειακή κατανομή των αιτούντων άσυλο, αλλά όχι σε συμφωνία για την κατανομή των UASC. Ως έχει η συμφωνία, κάθε περιφέρεια μπορεί να δηλώσει τη διαθεσιμότητα χώρων υποδοχής για τα ανήλικα και να λάβει μια μερική συνεισφορά από το κράτος. Η έλλειψη πολιτικής συμφωνίας επί του ζητήματος οδήγησε στη συγκέντρωση σχεδόν των μισών UASC στην περιφέρεια πρώτης άφιξης και, από το 2015 έως το 2017, ο απόλυτος αριθμός των UASC στη Σικελία σχεδόν διπλασιάστηκε.

Στις 31 Δεκεμβρίου 2017, 6.410 ανήλικα ήταν καταγεγραμμένα στα αυτόνομα συστήματα προστασίας της Ισπανίας.¹⁶ Οι αυτόνομες κοινότητες με το μεγαλύτερο ποσοστό αφίξεων και υποδοχής είναι η Ανδαλουσία, η Καταλονία, η Χώρα των Βάσκων και η Μαδρίτη. Στο εσωτερικό αυτών των αυτόνομων κοινοτήτων, η εθνικότητα των ανηλίκων διαφέρει ανάλογα με την εδαφική περιοχή προέλευσης. Στην Ισπανία υπάρχουν ανήλικα ογδόντα μιας (81) διαφορετικών εθνικοτήτων. Τα περισσότερα (80%) προέρχονται από το Μαγκρέμπ, με το 67% του συνόλου να προέρχεται συγκεκριμένα από το Μαρόκο και το 11% από την Αλγερία. Παρά το ότι δεν είχαμε πρόσβαση σε στατιστικά στοιχεία ανά φύλο, σύμφωνα με πρόσφατες εκθέσεις, το 10% του συνολικού αριθμού των ασυνόδευτων ανηλίκων ήταν κορίτσια.¹⁷

Η εύρεση στατιστικών στην Ελλάδα είναι δύσκολη. Παρά το ότι ορισμένες πληροφορίες μπορούν να συγκεντρωθούν από τον αριθμό των παιδιών που αιτούνται στέγαση, φαίνεται να προκύπτει ένας διαφορετικός αριθμός από τις στατιστικές που παρέχει η Υπηρεσία Ασύλου σχετικά με τις αιτήσεις παιδιών για διεθνή προστασία. Και πάλι, δεν υπάρχουν επίσημες πληροφορίες για αγνοούμενα παιδιά ή για παιδιά που διαφεύγουν από τις δομές. Υπάρχουν επίσης ορισμένοι δείκτες για παιδιά

15. Βλ. Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Πολιτικής, μηνιαία έκθεση για τα UASC στην Ιταλία, Ιούνιος 2018.

16. Όλες οι πληροφορίες που συγκεντρώνονται σε αυτή την ενότητα βασίζονται στις απαντήσεις σε κοινοβουλευτικά ερωτήματα από τη γερουσιαστή María Isabel Mora Grande της κοινοβουλευτικής ομάδας των Podemos-En Comú Podem-En Marea.

17. Save the Children, LOS MÁS SOLOS: https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/los_mas_solos_vok.pdf

που διαμένουν στο δρόμο, αλλά ο ακριβής αριθμός παραμένει ασαφής. Η πιο αξιόπιστη πηγή είναι το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ), το οποίο συλλέγει στοιχεία από τον αριθμό των υποβαλλόμενων αιτήσεων για στέγαση. Σύμφωνα με τα στοιχεία, στις 15 Ιουνίου 2018, τα ασυνόδευτα ανήλικα στην Ελλάδα ανέρχονταν στα 3.973 άτομα.¹⁸ Από αυτά το 95,9% ήταν αγόρια, το 4,1% κορίτσια, ενώ το 5,3% ήταν ηλικίας κάτω των 14 ετών. Τα ασυνόδευτα ανήλικα συχνά περνούν απαρατήρητα, ιδιαίτερα όταν φθάνουν από τα χερσαία σύνορα με την Τουρκία (δηλαδή από τον Έβρο), καθώς συχνά διαφεύγουν της σύλληψης και καταγραφής από τις αρχές ή τις ΜΚΟ. Επομένως, αυτά τα νούμερα θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με επιφύλαξη.

Από τα εν λόγω 3.973 ασυνόδευτα ανήλικα, τα 1.141 διέμεναν σε δομές φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων και τα υπόλοιπα ανέμεναν την τοποθέτησή τους: Ορισμένα βρίσκονταν σε προστατευτική φύλαξη (216), άλλα στα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης σε παραμεθόριες περιοχές (368), 177 βρίσκονταν σε ανοιχτές δομές φιλοξενίας ανάμεσα σε άλλους αιτούντες άσυλο, αλλά όχι σε ειδικά τμήματα, 264 σε ασφαλείς ζώνες εντός των ανοικτών δομών φιλοξενίας, 467 σε ξενοδοχεία που χρησιμοποιούνταν για επείγουσα μεταβατική φιλοξενία, 238 σε άλλους τύπους επισφαλούς φιλοξενίας (όπως εν αναμονή έξωσης, στέγαση από/συστέγαση με ενήλικους που δεν είχαν ταυτοποιήσει οι αρχές, πιθανότατα της ίδιας εθνικότητας), 690 ήταν καταχωρισμένα ως άστεγα (διαμονή στο δρόμο), ενώ ο τύπος κατοικίας δεν αναφερόταν σε 412 περιπτώσεις. Από τα 2.832 παιδιά εν αναμονή τοποθέτησης σε δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων τα 78 ήταν κορίτσια και τα 2.754 αγόρια. Τον Αύγουστο του 2018,¹⁹ ο εκτιμώμενος αριθμός των ανηλίκων ήταν 3.290 άτομα,²⁰ από τα οποία 2.242 βρίσκονταν εν αναμονή μακροχρόνιας στέγασης, 254 σε άτυπη στέγαση, 300 σε απροσδιόριστη τοποθεσία και 437 ήταν άστεγα. Η Υπηρεσία Ασύλου αναφέρει ότι

18. ΕΚΚΑ, Επικαιροποιημένη κατάσταση: Ασυνόδευτα Ανήλικα (Α.Α.) στην Ελλάδα, 15 Ιουνίου 2018: <https://data2.unhcr.org/es/documents/download/64333>

19. ΕΚΚΑ, Επικαιροποιημένη κατάσταση: Ασυνόδευτα Ανήλικα (Α.Α.) στην Ελλάδα, 15 Αυγούστου 2018: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/EKKA%20dashboard%2015-8-2018.pdf>

20. Σε αυτό τον αριθμό δεν συμπεριλαμβάνονται χώροι διαμετακόμισης που αυτή τη στιγμή ανέρχονται σε τριακόσιες (300) θέσεις σε δέκα (10) ασφαλείς ζώνες και σε πεντακόσιες πενήντα (550) θέσεις σε δώδεκα (12) ξενοδοχεία.

κατέγραψε 2.352 ασυνόδευτα ανήλικα το 2016²¹ και επιπλέον 2.275 το 2017.²²

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η πρόσβαση στις υπηρεσίες με σκοπό την ενσωμάτωση από τη στιγμή της εισόδου δεν είναι γραμμική ή σαφής διαδικασία. Κατά την είσοδο στην Ελλάδα, ένα παιδί μπορεί να το σταματήσουν στα σύνορα και, επομένως, να εντοπιστεί. Ωστόσο, ανάλογα με την περιοχή, αυτό δεν συμβαίνει πάντα. Καταφέρνοντας να φθάσουν στην ενδοχώρα χωρίς να εντοπιστούν από τις αστυνομικές αρχές²³ ή κατορθώνοντας να εγκαταλείψουν τις παραμεθόριες περιοχές προτού τοποθετηθούν σε δομή φιλοξενίας ή μεταφερθούν επίσημα σε προαναχωρησιακό κέντρο,²⁴ αρκετά παιδιά παραμένουν στην ενδοχώρα παντελώς απαρατήρητα, εκτός αν προσεγγίσουν ομάδες της κοινωνίας των πολιτών με δική τους πρωτοβουλία ή αν τα σταματήσει τυχαία η αστυνομία.²⁵

-
21. Βάση Δεδομένων Ασύλου (AIDA): Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Έκθεση χώρας: Ελλάδα, 2016, σσ. 8-9: http://www.asylumineurope.org/sites/default/files/report-download/aidagr_2016update.pdf
 22. Βάση Δεδομένων Ασύλου (AIDA): Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Έκθεση χώρας: Ελλάδα, 2017, σσ. 8-9: http://www.asylumineurope.org/sites/default/files/report-download/aida_gr_2017update.pdf
 23. Όπως έχει επανειλημμένως παρατηρηθεί για πληθυσμούς που διασχίζουν τα χερσαία σύνορα με την Τουρκία στη βορειοανατολική Ελλάδα, στην περιοχή του Έβρου συγκεκριμένα.
 24. Θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι δεν διαθέτουν όλες οι παραμεθόριες περιοχές προαναχωρησιακά κέντρα. Επιπλέον, στα υφιστάμενα προαναχωρησιακά κέντρα η χωρητικότητα υπερκαλύπτεται. Ενώ μπορεί να παραγγελθεί προστατευτική φύλαξη σε τέτοιες περιπτώσεις, τα ανήλικα που παραμένουν σε υπαίθριους χώρους συνήθως κατορθώνουν να διαφύγουν χωρίς να γίνουν αντιληπτά.
 25. Βλ. Εθνική έκθεση, ενότητα 5.2 Εικόνες – Γραφική απεικόνιση υπηρεσιών – Δυνατότητες υποδοχής για τα ασυνόδευτα ανήλικα.

[5]

Η διαπίστωση
της ανηλικότητας:
το πραγματικό σύνορο

Η διαπίστωση της ανηλικότητας είναι ζωτική διαδικασία που καθορίζει την διαδρομή του ανήλικου παιδιού προς την προστασία και τη μακροχρόνια ενσωμάτωση. Και στις τρεις χώρες υπάρχουν διαδικασίες που εξετάζουν αν ο υπήκοος της τρίτης χώρας που ισχυρίζεται ότι είναι ανήλικος είναι όντως σε θέση να μπορεί να ωφεληθεί από τις υφιστάμενες διαδικασίες προστασίας, με την επιφύλαξη της δήλωσής του. Η ηλικία θα καθορίσει από την πρώτη στιγμή της άφιξης τα δικαιώματα που θα απολαμβάνει το άτομο (υποδοχή, κοινωνικά επιδόματα στην Ισπανία, άδεια διαμονής στην Ιταλία), καθώς και την προστασία από την επιστροφή σε μια μη ασφαλή χώρα, ανεξαρτήτως εθνικότητας (η διαδικασία συνόρων στην Ελλάδα, σύμφωνα με τη δήλωση ΕΕ-Τουρκίας). Και οι τρεις χώρες φαίνεται να κινούν τις διαδικασίες διαπίστωσης της ανηλικότητας αμέσως κατά την άφιξη· ωστόσο, και στις τρεις αυτό δεν εφαρμόζεται αυτόματα ούτε σε όλες τις περιπτώσεις.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι το Βέλτιστο Συμφέρον του Παιδιού πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα σε κάθε διαδικασία που επηρεάζει τη ζωή ενός ανήλικου, κάθε άτομο που ισχυρίζεται ότι είναι ανήλικο θα πρέπει να απολαμβάνει το ευεργέτημα της αμφιβολίας και να αντιμετωπίζεται ως ανήλικο ώσπου να ολοκληρωθεί η διαδικασία της διαπίστωσης της ανηλικότητας. Στην πράξη –και παρά το ότι υπάρχουν σχετικές νομικές διατάξεις– τα ανήλικα δεν απολαμβάνουν το ευεργέτημα της αμφιβολίας και αντιμετωπίζονται ως ενήλικοι μέχρι να αποδειχτεί το αντίθετο. Οι зоφερές συνέπειες αυτής της πραγματικότητας αφορούν μόνο τις συνθήκες διαβίωσης και τους κινδύνους που σχετίζονται με την εμπορία ανθρώπων και την εκμετάλλευση, αλλά και την περαιτέρω επιμήκυνση των διαδικασιών, γεγονός που προξενεί αυξημένη ανασφάλεια και, ουσιαστικά, οδηγεί τα ανήλικα να αναζητήσουν παράτυπες οδούς προστασίας.

Περαιτέρω, η εφαρμογή των προβλεπόμενων διαδικασιών για τη διαπίστωση της ανηλικότητας έχει γίνει αντικείμενο σοβαρών επικρίσεων, όχι μόνο εξαιτίας των συχνά αμφίβολων αποτελεσμάτων τους και του ευρωκεντρικού τους χαρακτήρα (καθεμιά από τις τρεις χώρες δίνει άφθονα παραδείγματα), αλλά και, ενίοτε, εξαιτίας του άκρως παρεμβατικού τους χαρακτήρα, όπως στην Ισπανία, όπου κανόνα φαίνεται να αποτελούν οι ταπεινωτικές –αν όχι απάνθρωπες– διαδικασίες.

Συγκεκριμένα, στην *Ιταλία*, ο νόμος 47/2017 ορίζει σαφώς τις διαδικασίες που πρέπει να εφαρμόζονται για τη διαπίστωση της ανηλικότητας

ενός ανηλικού που φθάνει στην Ιταλία χωρίς χαρτιά ταυτοποίησης: Οι δικαστικές αρχές μπορούν να ζητήσουν μια κοινωνική και ιατρική εκτίμηση της ηλικίας, όταν υπάρχουν καλά θεμελιωμένες αμφιβολίες σχετικά με την ηλικία, εφαρμόζοντας μια διεπιστημονική προσέγγιση που περιλαμβάνει έναν επαγγελματία και, αν είναι απαραίτητο, έναν πολιτισμικό μεσολαβητή. Στη θεωρία, τα ανήλικα θα πρέπει να ενημερώνονται σχετικά με τους στόχους, τη μέθοδο και τις συνέπειες της διαδικασίας. Αν οι αμφιβολίες παραμείνουν, το πρόσωπο θα αντιμετωπίζεται ως ανήλικο. Η απόφαση αναφορικά με την ηλικία υιοθετείται από τη δικαστική αρχή και θα γνωστοποιηθεί στο παιδί ή/και στον επίτροπο, ο οποίος μπορεί να την προσβάλει. Ωστόσο, ένα έτος μετά την εισαγωγή της, η νέα διαδικασία εφαρμόζεται μόνο εν μέρει: Σε ορισμένα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης έχει αναφερθεί ότι η διαπίστωση της ανηλικότητας γίνεται χρησιμοποιώντας την προαναφερθείσα διαδικασία, η οποία βασίζεται σε ακτινογραφίες, κατόπιν και αιτήματος της αστυνομίας, όχι της δικαστικής αρχής. Οι ακτινογραφίες έχουν αποδειχτεί αναποτελεσματικές, καθώς το προσδιοριζόμενο ηλικιακό εύρος είναι πολύ ευρύ (δύο έτη) και δεν λαμβάνει υπόψη ψυχολογικά, κοινωνικά και λοιπά ιατρικά στοιχεία.

Ομοίως, η *Ισπανία* τηρεί το πρωτόκολλο-πλαίσιο για τα ασυνόδευτα ανήλικα, το οποίο προβλέπει ηλικιακό έλεγχο προς επίρρωση του ισχυρισμού ότι ο μετανάστης είναι ανήλικος (κάτω των 18 ετών). Το εν λόγω τεκμήριο ηλικίας είναι απαραίτητο, προκειμένου να χορηγηθεί η δήλωση «ανικανότητας» και να αναληφθεί μετέπειτα η επιτροπεία από το φορέα προστασίας κάθε διοικητικής αρχής που έχει αυτή την ευθύνη. Συνεπώς, παρά το ότι το άρθρο 190.2 του Κανονισμού του Οργανικού Νόμου 4/2000 αναφέρει ότι έλεγχος διαπίστωσης της ανηλικότητας θα πρέπει να εκκινείται μόνο στην περίπτωση μεταναστών χωρίς χαρτιά, το πρωτόκολλο καθιερώνει τον δικό του ορισμό για την «έλλειψη χαρτιών», σύμφωνα με τον οποίο διαβατήρια, πιστοποιητικά γέννησης, προξενικά έγγραφα ταυτότητας, επιστολές κτλ., που εκδίδονται από τις αρχές των χωρών προέλευσης, δεν θεωρούνται έγκυρο τεκμήριο εθνικής ταυτότητας. Η εισαγγελία αρνείται την εγκυρότητα της τεκμηρίωσης και υποβάλλει συστηματικά όλα τα ασυνόδευτα ανήλικα που είναι υπήκοοι τρίτης χώρας σε παρεμβατικές διαδικασίες διαπίστωσης της ανηλικότητας, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται η έκθεση του γυμνού σώματος, η εξέταση των γεννητικών οργάνων και η αξονική τομογραφία του μέσου άκρου της επίφυσης της κλείδας

(σταδιοποίηση Schmeling). Σε αυτή την περίπτωση, το πρόβλημα δεν είναι μόνο η συστηματική παρεμβaticότητα αυτών των μεθόδων, αλλά το ότι τα αποτελέσματα έχουν αμφισβητηθεί έντονα από την επιστημονική κοινότητα λόγω έλλειψης ακρίβειας. Τα συμπεράσματα που εξήγαγε η Ιατροδικαστική Ομάδα Εργασίας για τη Διαπίστωση της Ανηλικότητας των Ασουνόδευτων Ανηλικών (Forensic Working Group for Age Assessment of UAMs), τα οποία επικυρώθηκαν από τους διευθυντές του ισπανικού Κρατικού Ινστιτούτου Νομικής Ιατρικής, τεκμηρίωσαν ότι η διαπίστωση της ανηλικότητας σύμφωνα με την εκτίμηση της οστικής ωριμότητας και την οδοντική ενασβεστίωση είναι μέθοδος επιρρεπής σε μεγάλα περιθώρια σφάλματος.²⁶ Το Ίδρυμα Raíces, το οποίο έχει αναδείξει τη συστηματική παραβίαση των δικαιωμάτων που έχει από χρόνια επιβάλει η διαδικασία διαπίστωσης της ανηλικότητας στην Ισπανία,²⁷ έχει επίσης αποκηρύξει το πρωτόκολλο.²⁸

Στην Ελλάδα, η διαπίστωση της ανηλικότητας πραγματοποιείται κατά την άφιξη στο κέντρο πρώτης υποδοχής, και η έκβασή της θα καθορίσει τις μετέπειτα διαδικασίες αναφορικά με την εκπροσώπηση, τη διεθνή προστασία και την κράτηση. Τα ασυνόδευτα ανήλικα αποκλείονται και από την προβλεπόμενη συνοριακή διαδικασία²⁹ – η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει στη γρήγορη επιστροφή στην Τουρκία.³⁰ Η ηλικία καθορίζει ακόμα το αν τυγχάνει εφαρμογής ο Κανονισμός του Δουβλίνου σε μια

26. Συνήγορος Καταλονίας, Resolución sobre el proceso de determinación de la edad de los menores extranjeros inmigrantes no acompañados, 2011: http://www.sindic.cat/site/unitFiles/2996/RESOLUCI%C3%93%20SOBRE%20EL%20Proceso%20determinacion_revisada%20sin%20nombres_prensa_cast.pdf

27. Raíces Foundation, Sólo por estar solo: informe sobre la determinación de la edad en menores migrantes no acompañados, 2014: <http://www.fundacionraices.org/wp-content/uploads/2014/05/SOLO-POR-ESTAR-SOLO.pdf>

28. Το Ίδρυμα Raíces υπέβαλε έφεση στο Ανώτατο Δικαστήριο, το οποίο την απέρριψε στην απόφασή του της 31ης Ιανουαρίου 2018 χωρίς να λάβει υπόψη του τις προκλήσεις για το πρωτόκολλο: 1. Ο ορισμός του παιδιού χωρίς χαρτιά: Στο πρωτόκολλο συμπεριλαμβάνονται ανήλικα με χαρτιά από τις χώρες προέλευσης, διαβατήρια και πιστοποιητικά γέννησης που εξέδωσαν οι οικείες πρεσβείες και τα οικεία προξενεία σε αυτή την κατηγορία. 2. Η έλλειψη εγγυήσεων κατά τη διαδικασία διαπίστωσης της ανηλικότητας: Το πρωτόκολλο παραβιάζει το δικαίωμα ακρόασης και το δικαίωμα νομικής βοήθειας. 3. Το καθεστώς τελεσιδικίας των διαταγμάτων του εισαγγελέα: Τα διατάγματα που καθορίζουν την ηλικία των περισσότερων παιδιών είναι τελεσιδικά. 4. Η ρύθμιση των ιατρικών εξετάσεων για τη διαπίστωση της ανηλικότητας: Το πρωτόκολλο υποστηρίζει τη συστηματική πραγματοποίηση των ηλικιακών ελέγχων.

29. Άρθρο 60, Νόμος 4375/2016.

30. Άρθρο 45, Νόμος 4375/2016.

συγκεκριμένη περίπτωση και ποια είναι τα κατάλληλα άρθρα, η επίκληση των οποίων θα οδηγήσει στην έγκριση και την επεξεργασία αιτήματος επανένωσης με την οικογένεια σε άλλο κράτος-μέλος της ΕΕ.

Η Υπηρεσία Ασύλου καταγράφει επίσης πληροφορίες για την ταυτότητα και την ηλικία των ανηλίκων, κατά τα προβλεπόμενα από την Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΥΠΥΤ) και σύμφωνα με όσα δηλώνει ο αιτών στην ενδοχώρα, αν δεν πραγματοποιήθηκε η διαδικασία της ταυτοποίησης σε ένα Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΚΥΤ). Στην περίπτωση αμφιβολίας αναφορικά με την ηλικία του αιτούντος, οποιαδήποτε στιγμή κατά τη διαδικασία ασύλου (κατά τον πρώτο και δεύτερο βαθμό εξέτασης), διατίθεται μια διαδικασία διαπίστωσης της ανηλικότητας,³¹ η οποία προβλέπει μια διεπιστημονική διαδικασία, όπως περιγράφεται παραπάνω, αλλά και συναφείς διαδικαστικές εγγυήσεις και δικλείδες ασφαλείας, όπως το δικαίωμα προσβολής της έκβασης της διαπίστωσης, καθώς και το δικαίωμα εκπροσώπησης κατά τη διάρκεια της διαδικασίας. Η ταυτοποίηση που καταγράφηκε προγενέστερα από την Υπηρεσία Ασύλου μπορεί επίσης να διορθωθεί σε περίπτωση εσφαλμένης καταχώρησης, αν προσκομιστεί η πρωτότυπη τεκμηρίωση (όπως εθνικά δελτία ταυτότητας ή διαβατήριο) που εκδόθηκε από τη χώρα προέλευσης.³²

31. Άρθρο 45, Νόμος 4375/2016. Αναφέρεται στην Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ) του υπουργού Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης και του υπουργού Υγείας, της 16ης Φεβρουαρίου 2016 (ΦΕΚ Β 335).

32. Άρθρο 43, Νόμος 4375/2016.

[6]

Υπαγωγή σε νομικό
καθεστώς: ποιότητα
διαδικασιών και παιδιά
σε νομικό κενό

Στις τρεις εθνικές εκθέσεις περιγράφονται οι μείζονες διαφορές αναφορικά με το νομικό καθεστώς των παιδιών, τη δυνατότητά τους να αποκτήσουν άδεια διαμονής, καθώς και την πιθανότητα επανένωσης με την οικογένειά τους.

Ενώ και οι τρεις χώρες διαθέτουν ένα πλαίσιο δυνάμει του οποίου τα ανήλικα έχουν πρόσβαση σε κάποιου είδους νομικό καθεστώς, στην πράξη τα παιδιά βιώνουν μεγάλες καθυστερήσεις. Επιπλέον, οι νομικές απαιτήσεις είναι συχνά αδύνατο να πληρωθούν, γεγονός που συνεπάγεται ότι για πολλά ανήλικα προβλέπεται ευθύς εξαρχής η αποτυχία. Και οι δύο αυτοί παράγοντες εκθέτουν τα παιδιά σε ένα νομικό κενό. Η κακή πρόγνωση και η ανασφάλεια εξαναγκάζουν τα παιδιά να σκέφτονται σοβαρά να ακολουθήσουν παράνομες και μη ασφαλείς διαδρομές. Το γεγονός ότι τα ανήλικα στερούνται της υπαγωγής σε ένα μόνιμο νομικό καθεστώς αναγνωρίζεται ως ένα από τα πλέον εμμένοντα εμπόδια για την ενσωμάτωση και στις τρεις χώρες. Η ελλιπής εκπροσώπηση και η στέρση κοινωνικής πρόνοιας είναι επίσης συνήθη και σχετικά ζητήματα.

Στην *Ιταλία* και την *Ισπανία*, το μεταναστευτικό δίκαιο φαίνεται να καλύπτει τις ανάγκες των παιδιών και να ορίζει τις διαδικασίες που θα τηρηθούν. Ωστόσο, η απαίτηση να προσκομίζουν τα ανήλικα διαβατήρια ή άλλα πρωτότυπα έγγραφα από τη χώρα προέλευσης συνιστά περιττό εμπόδιο που τα ανήλικα συχνά δεν μπορούν να υπερβούν.

Στην *Ελλάδα*, από την άλλη πλευρά, δεν υφίσταται άδεια παραμονής λόγω ανηλικότητας ή άλλο προσωρινό καθεστώς. Η διαδικασία του ασύλου φαίνεται να αποτελεί στην πράξη την μόνη διαθέσιμη επιλογή για τα ασυνόδευτα ανήλικα, εφόσον οι διατάξεις για τη νόμιμη μετανάστευση είναι αναποτελεσματικές ακόμα και για τους ενήλικους. Ενώ αυτό ανταποκρίνεται στην πλειονότητα της υφιστάμενης πληθυσμιακής ομάδας στην Ελλάδα, όπου η πλειονότητα των ανηλικών προέρχεται από χώρες που σπαράσσονται από τον πόλεμο και τις συγκρούσεις, το πρόβλημα εμμένει, καθώς τα ποσοστά αναγνώρισης παραμένουν χαμηλά και αρκετές εθνικότητες είναι εντελώς αποκλεισμένες από την υποβολή αιτήσεων.

Στην *Ιταλία* τα ασυνόδευτα ανήλικα δικαιούνται να αποκτήσουν άδεια διαμονής ως ανήλικοι μετανάστες, πράγμα που τους επιτρέπει να παραμείνουν στη χώρα έως ότου κλείσουν τα 18 τους χρόνια.³³ Τα ασυνόδευτα

33. Άρθρο 32 του Κωδικοποιημένου Νόμου περί Μετανάστευσης (Νομοθετικό Διάταγμα

ανήλικα δικαιούνται να ζητήσουν άσυλο στην Ιταλία σύμφωνα με τη Συνθήκη της Γενεύης για τους Πρόσφυγες και τις Ευρωπαϊκές Οδηγίες,³⁴ όπως αυτές έχουν μεταφερθεί στο ιταλικό δίκαιο με το Νομοθετικό Διάταγμα 142/2017. Τα ασυνόδετα ανήλικα θεωρούνται ευάλωτα πρόσωπα, και το Βέλτιστο Συμφέρον του Παιδιού πρέπει να αποτελεί πρωτεύον ζήτημα κατά τη διάρκεια των διαδικασιών για τη χορήγηση διεθνούς προστασίας. Τα ανήλικα είτε υποβάλλουν αίτηση διεθνούς προστασίας για λογαριασμό τους είτε εκπροσωπούνται από νόμιμο εκπρόσωπο: Ο Νόμος 47/2017 επιτρέπει στα παιδιά να υποβάλουν αίτηση ασύλου με τη βοήθεια του νόμιμου εκπροσώπου του κέντρου υποδοχής, χωρίς να περιμένουν το διορισμό επιτρόπου, καθώς η εν λόγω διαδικασία μπορεί να διαρκέσει αρκετούς μήνες.

Σύμφωνα με την εθνική έκθεση της *Ισπανίας*, το γεγονός ότι οι ανήλικοι μετανάστες υπόκεινται στο γενικό μεταναστευτικό δίκαιο θέτει εμπόδια σε σχέση με την προστασία και την ενσωμάτωσή τους, εφόσον περιπλέκει τις απαιτήσεις και τους θέτει σε θέση ευαλωτότητας.

Οι εργαζόμενοι στο πεδίο της παιδικής προστασίας, που συμμετείχαν στην έρευνα, επισημαίνουν ότι η έλλειψη δυνατότητας νομιμοποίησης ή οι μακροχρόνιες διαδικασίες για την έκδοση ταυτοποιητικών εγγράφων που απαιτούνται για αυτή –και οι οποίες συχνότατα υπερβαίνουν τους εννέα μήνες που προβλέπονται στη σχετική νομοθεσία– αποτελούν κρίσιμο ζήτημα.

Οι συνέπειες αυτών των περιπτώσεων καθυστερήσεων είναι εξαιρετικά δυσμενείς για την κοινωνική και την οικονομική ενσωμάτωση των ασυνόδευτων ανηλίκων. Για αυτά τα παιδιά, είναι κρίσιμη η διαφορά ανάμεσα στην απόκτηση άδειας διαμονής πριν από την ενηλικίωση και τη μη απόκτηση της έως ότου συμπληρώσουν το 18ο έτος της ηλικίας τους. Στη δεύτερη περίπτωση, αδυνατούν, μεταξύ άλλων, να επωφεληθούν από τις συνθήκες ανανέωσης της άδειας, που προβλέπονται στην πρώτη περίπτωση, ενώ πολλά από αυτά διαμένουν στο δρόμο.³⁵ Οι δημόσιοι θεσμοί συχνά

286/1998) και Άρθρο 28, Decreto del presidente della Repubblica (DPR) 394/1999, αν δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις για την έκδοση άδειας διαμονής για άλλους λόγους.

34. Βλ. Οδηγία 2013/33/ΕΕ σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία. Βλ. επίσης Οδηγία 2013/32/ΕΕ σχετικά με κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας (αναδιτύπωση τη Οδηγίας για τις διαδικασίες).

35. Save the Children, *Los más solos*, Μάιος 2018: https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/los_mas_solos_vok.pdf

καταλογίζουν τις καθυστερήσεις της διαδικασίας στις οικογένειες των παιδιών ή στα προξενία της χώρας προέλευσης, που εκδίδουν το διαβατήριο.

Στην Ελλάδα, η νομοθεσία δεν προβλέπει κάποιο τύπο διαμονής ή κάποιο καθεστώς προσωρινής προστασίας για τα ασυνόδευτα ανήλικα κατά την εφηβεία. Τα ανήλικα αναγκάζονται να χρησιμοποιήσουν τις επιλογές που προβλέπονται στη διαδικασία ασύλου, προκειμένου να αποκτήσουν το καθεστώς πρόσφυγα, το καθεστώς επικουρικής προστασίας ή την άδεια διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους.³⁶ Και οι τρεις μορφές καθεστώτος διαμονής χορηγούν το δικαίωμα στην εργασία, την εκπαίδευση και την κοινωνική ασφάλιση με τις ίδιες ή παρόμοιες προϋποθέσεις που ισχύουν για τους Έλληνες και τους Ευρωπαίους υπηκόους οι οποίοι κατοικούν στην Ελλάδα. Τα ανήλικα που λαμβάνουν διεθνή προστασία δικαιούνται επιπλέον τα ίδια οφέλη που λάμβαναν και ως αιτούντες, δηλαδή εκπροσώπηση, εκπαίδευση και φιλοξενία.³⁷ Περαιτέρω, οι αρχές υποχρεούνται να λάβουν υπόψη τους τις απόψεις του παιδιού.

Η πρόσβαση στη διαδικασία ασύλου στην ενδοχώρα είναι προβληματική από το 2013. Το 2014 εγκαινιάστηκε ένα σύστημα ορισμού ημερομηνίας καταγραφής μέσω Skype, αλλά η πρόσβαση σε αυτό εξακολουθεί να είναι δύσκολη. Επιπλέον, το 2017 η διαδικασία αυτή, που πραγματοποιούνταν μέσω Skype, θεωρούνταν διαδικασία προκαταγραφής,³⁸ με την περίοδο αναμονής για την έκβαση της αίτησης ασύλου των ασυνόδευτων ανηλίκων να διαρκεί ένα έτος ή και περισσότερο, από την πλήρη καταγραφή τους έως τη συνέντευξη σε πρώτο βαθμό.³⁹

Όλοι οι επαγγελματίες που συμμετείχαν στην έρευνα, καθώς και

36. Η άδεια διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους χορηγείται μόνο κατόπιν παραπομπής από την αρχή προσφυγών. Πληροφορίες για τη συγκεκριμένη διαδικασία παρατίθενται στην εθνική αναφορά.

37. Άρθρο 32 του Προεδρικού Διατάγματος 141/2013 που είναι σχεδόν πανομοιότυπο με το Άρθρο 19 του Προεδρικού Διατάγματος 220/2007.

38. Βάση Δεδομένων Ασύλου (AIDA): Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Έκθεση χώρας: Ελλάδα, 2017, σσ. 36-39,

Αιτήσεις που εκκρεμούν σε πρώτο βαθμό για πλήρη καταγραφή: 31 Δεκεμβρίου 2017

Διάρκεια εκκρεμούς διαδικασίας	Αριθμός
<6 μήνες	24.905
6-9 μήνες	4.146
9-12 μήνες	3.237
>12 μήνες	4.052

39. Φέρ' ειπείν, οι αιτήσεις των ασυνόδευτων ενηλίκων, που καταγράφηκαν το 2017, ήταν προγραμματισμένες να εξεταστούν αρκετούς μήνες μετά την καταγραφή. Έως τα τέλη του Αυγούστου 2018, οι ημερομηνίες προγραμματισμού των συνεντεύξεων είχαν εξαντληθεί έως και το 2020. Τα περισ-

εκπρόσωποι εθνικών υπηρεσιών και οργανισμών, κατέκριναν την ποιότητα των αποφάσεων αναφορικά με τα ασυνόδευτα ανήλικα.⁴⁰ Ανησυχητικές ομοιότητες προκύπτουν σε όλες τις αποφάσεις που απορρίπτουν τους ισχυρισμούς των ανηλίκων. Τα διαδικαστικά ελλείμματα (η απουσία επιτρόπου, κατάλληλης νομικής εκπροσώπησης και βοήθειας κατά τη διάρκεια της διαδικασίας) καθώς και ουσιαστικά ελλείμματα αναφορικά με τον καθορισμό του καθεστώτος πρόσφυγα (έλλειψη οποιασδήποτε αναφοράς στο Βέλτιστο Συμφέρον του Παιδιού ή έλλειψη αξιολόγησης αυτού, καταφανής έλλειψη γνώσεων αναφορικά με συγκεκριμένες μορφές παιδικής δίωξης γενικώς και στις χώρες προέλευσης ειδικώς ή έλλειψη κατάλληλης αξιολόγησης της αξιοπιστίας ενός ανηλίκου) καθιστούν σχεδόν αδύνατη την υπαγωγή σε καθεστώς διεθνούς προστασίας των ασυνόδευτων ανηλίκων που υποβάλλονται στη διαδικασία μόνα τους, με μόνη εξαίρεση τα παιδιά συριακής εθνικότητας.

Μακροχρόνιες διαδικασίες, η τάση απόρριψης των ισχυρισμών των ασυνόδευτων ανηλίκων με συγκεκριμένες εθνικότητες, ακόμα και στον δεύτερο βαθμό, η έλλειψη της Αξιολόγησης του Βέλτιστου Συμφέροντος του Παιδιού στο σκεπτικό των αποφάσεων, καθώς και το ότι η Αρχή Προσφυγών στην πράξη δεν παραπέμπει περιπτώσεις για ανθρωπιστικό καθεστώς στο Υπουργείο Εσωτερικών, συνεπάγονται ότι ολοένα και περισσότερα ανήλικα βρίσκονται σε ένα νομικό κενό για εξαιρετικά μεγάλα χρονικά διαστήματα, ενώ είναι πιθανό πολλά να παραμείνουν στην ίδια κατάσταση ακόμα και αφού ενηλικιωθούν. Αυτή η σκληρή πραγματικότητα επισημάνθηκε και το ζήτημα συζητήθηκε επανειλημμένως το 2017, σε αρκετές περιστάσεις και από αρκετές ΜΚΟ οι οποίες συμμετέχουν στο Δίκτυο για τα Δικαιώματα των Παιδιών που Μετακινούνται. Πρόκειται για ένα δίκτυο που συνέστησε και υποστηρίζει ο Συνήγορος του Παιδιού.⁴¹ Το Νοέμβριο του 2017, στην περιφερειακή συνάντηση των Ευρωπαίων Συνηγόρων των Παιδιών, η οποία πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα, ο Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής αποδέχτηκε

.....
 σότερα από αυτά τα ανήλικα θα έχουν ενηλικιωθεί ώσπου να εξεταστεί το αίτημα ασύλου.

40. Δίκτυο για τα Δικαιώματα των Παιδιών που Μετακινούνται και Συνήγορος του Παιδιού. Βλ. επίσης την ετήσια έκθεση του Δικτύου για τα Δικαιώματα των Παιδιών που Μετακινούνται για το διάστημα Ιανουάριος 2017-Ιανουάριος 2018: <http://www.0-18.gr/downloads/EKTHESH%20APOLOGISMΟΥ%20DIKTYOU.pdf>. Διατίθεται περίληψη στην αγγλική στη διεύθυνση: <http://www.0-18.gr/downloads/NETWORK-ANNUAL-REPORT-SHORT-ENGLISH.pdf>

41. *Ibid.*

ότι θα πρέπει να βρεθεί νομοθετική λύση αναφορικά με το νομικό καθεστώς των ασυνόδευτων ανηλίκων των οποίων οι αιτήσεις ασύλου απορρίφθηκαν από τις αρχές, αλλά έως σήμερα δεν έχουν γίνει προσπάθειες σε αυτή την κατεύθυνση.⁴²

42. Η διασφάλιση και προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών που μετακινούνται: η πρόκληση της κοινωνικής ένταξης. Περιφερειακή συνάντηση του Ευρωπαϊκού Δικτύου Συνηγόρων του Παιδιού (ENOC), Αθήνα, 13-14 Νοεμβρίου 2017, συνοπτική αναφορά εργασιών της συνάντησης: <http://www.0-18.gr/inclusion-gr/SYNOPTIKI%20ANAFORA%20ERGASION%20SYNANTISIS%2013-14%20Noembriou%202017.pdf>. Μια πιο συνοπτική εκδοχή διατίθεται στην αγγλική γλώσσα (βλ. σσ. 5-6): <http://www.0-18.gr/inclusion/Meeting%20Summary%20Notes.pdf>

[7]

Οικογενειακή επανένωση

Παρά το ότι το δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση αναγνωρίζεται και στις τρεις χώρες, το νομικό καθεστώς των παιδιών υπαγορεύει την τήρηση διαφορετικών διαδικασιών για την πραγμάτωση αυτού του δικαιώματος. Επίσης, ενώ υφίστανται οι κοινές ευρωπαϊκές υποχρεώσεις, σε κάθε χώρα υπάρχουν ιδιαιτερότητες.

Η Οδηγία του Συμβουλίου 2003/86/ΕΚ της 22ας Σεπτεμβρίου 2003 (μεταφέρθηκε στο *ιταλικό* δίκαιο με το Νομοθετικό Διάταγμα 160/2008 και στην *Ελλάδα* με το Προεδρικό Διάταγμα 131/2006) σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης θεσπίζει τη διαδικασία με την οποία οι ανήλικοι δικαιούχοι του καθεστώτος πρόσφυγα μπορούν να επανενωθούν με μέλη της οικογένειάς τους που κατοικούν εκτός ΕΕ, στην επικράτεια του κράτους-μέλους υποδοχής. Στην Ελλάδα, ωστόσο, δεν υπάρχουν ακόμα γνωστές περιπτώσεις στις οποίες να έχει εφαρμοστεί αυτή η συγκεκριμένη διαδικασία. Οι δικηγόροι που συμμετείχαν στην έρευνα αναφέρονται στη διαδικασία ως «αδύνατη» για όλα τα πρόσωπα με το καθεστώς πρόσφυγα, ανεξαρτήτως ηλικίας, λόγω σοβαρών πρακτικών και ουσιαστικών φραγμών που επιβάλλουν οι ελληνικές αρχές. Η *Ιταλία* και η *Ελλάδα* υποχρεούνται επίσης να εντοπίζουν τα μέλη της οικογένειας, σύμφωνα με την αναδιτύπωση της Οδηγίας για την Υποδοχή,⁴³ την οποία μετέφεραν στο εθνικό τους δίκαιο.

Στην *Ιταλία* υφίστανται επιπλέον διαδικασίες δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας (μεταναστευτικού δικαίου), οι οποίες χορηγούν το δικαίωμα της οικογενειακής επανένωσης σε υπηκόους τρίτων χωρών, που διαμένουν νόμιμα στη χώρα. Η Εθνική Επιτροπή για τους ανήλικους μετανάστες, σύμφωνα με το Άρθρο 33 του Νομοθετικού Διατάγματος 286/1998, είναι επίσης αρμόδια για τον εντοπισμό των μελών της οικογένειας των παιδιών στις χώρες προέλευσης ή σε τρίτες χώρες, σε συνεργασία με εθνικούς και διεθνείς οργανισμούς, ενώ μπορεί και να υιοθετήσει αποφάσεις σχετικά με τον εθελοντικό επαναπατρισμό, με στόχο την προστασία και την προαγωγή της οικογενειακής ένωσης και με γνώμονα την αρχή του Βέλτιστου Συμφέροντος του Παιδιού.⁴⁴ Τα αποτε-

43. Οδηγία 2013/33/ΕΥ της 26ης Ιουνίου 2013 σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία (αναδιτύπωση της Οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής).

44. Βλ. Διάταγμα του Προέδρου του Συμβουλίου Υπουργών της 9ης Δεκεμβρίου n. 535: www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?um:nir:stato:decreto.del.presidente.del.consiglio.dei.ministri:1999-12-09;535&vig=2019-01-25

λέσματα εκατοντάδων οικογενειακών αναζητήσεων που πραγματοποιούνται κάθε χρόνο στην Ιταλία⁴⁵ δείχνουν ότι υπάρχουν ελάχιστες επιτυχημένες περιπτώσεις, διότι, προκειμένου να επιτύχουν, πρέπει να συμφωνήσει το παιδί, να είναι διατεθειμένη η οικογένεια να υποδεχτεί και πάλι το παιδί, να συμφωνήσουν οι κοινωνικές υπηρεσίες και ο δικαστής ανηλίκων, και να δώσει την έγκρισή του το υπουργείο. Πρόκειται για μακρά και δύσκολη διαδικασία.

Από την άλλη πλευρά, στην Ελλάδα η επανένωση μπορεί στην πράξη να επιτευχθεί μόνο σε κάποιο άλλο κράτος-μέλος, μέσω του Κανονισμού του Δουβλίνου, ο οποίος εφαρμόζεται ευρέως και είναι η συνθηθέστερα τηρούμενη διαδικασία από τους Έλληνες επαγγελματίες που εργάζονται στο πεδίο της παιδικής προστασίας.⁴⁶ Δυστυχώς, το 2017, τα κράτη-μέλη άλλαξαν την πρακτική τους αναφορικά με την αποδοχή των αιτημάτων επανένωσης, καθώς και τη μεταφορά για επιτυχή αιτήματα, γεγονός που οδήγησε τον επόμενο χρόνο στη συσσώρευση εκατοντάδων προσώπων των οποίων η μεταφορά εκκρεμεί. Η εν λόγω κατάσταση δεν έχει επιλυθεί κατά το χρόνο της συγγραφής του παρόντος κειμένου. Η Γερμανία συγκεκριμένα, ούσα η κύρια αποδέκτρια αιτημάτων οικογενειακής επανένωσης, ξεκίνησε να επιδίδεται σε μια πολύ αυστηρή και ενίοτε νομικά αδικαιολόγητη εφαρμογή του κανονισμού, η οποία σήμανε τη μαζική αύξηση του ποσοστού απόρριψης περιπτώσεων που θα είχαν γίνει αποδεκτές μόλις

45. Έρευνες για την οικογένεια ζητούνται από τα δικαστήρια, τις τοπικές αρχές, έως και από τη μονάδα του Δουβλίνου.

46. Το 2016 η Ελλάδα κοινοποίησε 4.886 εξερχόμενα αιτήματα σύμφωνα με το Δουβλίνο, η πλειονότητα των οποίων ήταν αιτήματα «ανάληψης ευθύνης» για λόγους οικογενειακής επανένωσης. Τα 699 από αυτά αφορούσαν ασυνόδευτα ανήλικα με μέλη της οικογένειας στο εξωτερικό και τα 451 αφορούσαν λόγους εξάρτησης και ανθρωπιστικούς λόγους. Το 2017 κοινοποιήθηκαν σχεδόν τα διπλάσια αιτήματα (9.784), από τα οποία 7.606 αφορούσαν την οικογενειακή επανένωση. Δεν διατίθεται ο ακριβής αριθμός αιτημάτων δυνάμει του Άρθρου 8 το 2017. Για τους σκοπούς της παρούσας έκθεσης, τα αιτήματα για ανθρωπιστικούς λόγους είναι επίσης σημαντικά. Η ανθρωπιστική κατηγορία συμπεριλαμβάνει όλες τις περιπτώσεις που υπερβαίνουν το χρονικό όριο των τριών μηνών και πολλές αφορούν και ασυνόδευτα ανήλικα, παρά το ότι δεν διατίθεται ο ακριβής αριθμός. Περισσότερα από τα μισά προαναφερθέντα αιτήματα ανάληψης απευθύνονταν στη Γερμανία. Βλ. Βάση Δεδομένων Ασύλου (AIDA): Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Έκθεση χώρας: Ελλάδα, 2016, επικαιροποίηση, σσ. 49-50: http://www.asylumineurope.org/sites/default/files/report-download/aida_gr_2016update.pdf και Βάση Δεδομένων Ασύλου (AIDA): Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Έκθεση χώρας: Ελλάδα, 2017, επικαιροποίηση, σσ. 53-54: http://www.asylumineurope.org/sites/default/files/report-download/aida_gr_2017update.pdf

λίγους μήνες νωρίτερα,⁴⁷ καθώς και τον εγκλωβισμό εκατοντάδων ανθρώπων στην Ελλάδα για περισσότερο από ένα έτος αφότου είχαν λάβει άδεια να ταξιδέψουν, διότι η Γερμανία έθεσε μονομερώς ένα όριο στον αριθμό των προσώπων που θα μεταφέρονται κάθε μήνα, επικαλούμενη διοικητικούς λόγους.⁴⁸ Αυτές οι πρακτικές ήταν –και εξακολουθούν να είναι– εξουθενωτικές για τα ασυνόδευτα ανήλικα και τους επαγγελματίες που τα υποστηρίζουν, εφόσον κανείς δεν γνωρίζει πότε θα ταξιδέψουν, γεγονός που τους θέτει όλους σε μια αδιέξοδη κατάσταση.

Η διαδικασία του Δουβλίνου υπονομεύεται τόσο στην Ιταλία όσο και στην Ελλάδα λόγω των αντιξοοτήτων κατά την πρόσβαση στη διαδικασία ασύλου και λόγω της μακράς της διάρκειας. Αυτές οι συνθήκες θεωρούνται αποφασιστικοί παράγοντες για τα ανήλικα που διαφεύγουν από τις δομές σε μια προσπάθεια να φτάσουν στους συγγενείς τους μέσω παράτυπων και, συνεπώς, επικίνδυνων οδών.⁴⁹

47. Βάση Δεδομένων Ασύλου (AIDA): Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Έκθεση χώρας: Ελλάδα, 2017, επικαιροποίηση, σελ. 56 (Διαδικασία Δουβλίνου).

48. Βάση Δεδομένων Ασύλου (AIDA): Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Έκθεση χώρας: Ελλάδα, 2017, επικαιροποίηση, *ό.π.*, σελ. 57.

49. Συνέντευξη με Ε., νομικό σύμβουλο (Ιούνιος 2018).

[8]

**Συστήματα υποδοχής:
κακοδιαχείριση
περιπτώσεων**

Κάθε αντίστοιχη εθνική έκθεση περιγράφει το σύστημα υποδοχής στην Ελλάδα, την Ιταλία και την Ισπανία, καθώς και την ποιότητα και την αποτελεσματικότητά του.⁵⁰ Δυστυχώς, δεν προέκυψαν συγκεκριμένα στοιχεία από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν στην Ιταλία. Παρά το γεγονός ότι η εξασφάλιση ενός ασφαλούς περιβάλλοντος πρέπει να είναι το πρώτο βήμα όταν λαμβάνεται η απόφαση για το πού θα τοποθετηθεί ένα ασυνόδευτο ανήλικο, οι εθνικές εκθέσεις για την Ελλάδα και την Ισπανία αναδεικνύουν τις ανεπαρκείς και ελλιπείς υπηρεσίες και συνθήκες υποδοχής, που, ενίοτε, είναι ως και επιβλαβείς. Ένα μείζον θέμα το οποίο ανέκυψε επανειλημμένως στις συνεντεύξεις που δόθηκαν στην Ισπανία και την Ελλάδα ήταν η υπέρμετρη κακοδιαχείριση των περιπτώσεων από τους παρόχους υπηρεσιών μέσα στις εγκαταστάσεις υποδοχής, η οποία αναφέρθηκε και ως λόγος για τον οποίο τα παιδιά τις εγκαταλείπουν και καταφεύγουν στο δρόμο.

Κάθε χώρα διαθέτει διάφορες μορφές των αποκαλούμενων «κέντρων πρώτης υποδοχής», πριν από την έμπρακτη τοποθέτηση σε μια δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται ξενοδοχεία, ασφαλείς ζώνες, έως και χώροι κράτησης στην Ελλάδα, κέντρα πρώτης υποδοχής στην Ισπανία και Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης στην Ελλάδα και την Ιταλία. Και στις τρεις χώρες, τα ανήλικα καλούνται να παραμείνουν σε αυτές τις εγκαταστάσεις για μεγάλο χρονικό διάστημα, ενώ βρίσκονται αντιμέτωπα με ακατάλληλες συνθήκες διαβίωσης, τη συχνή εναλλαγή του προσωπικού ή την έλλειψη ολιστικών υπηρεσιών. Σε αντίθεση με τις νομικές διατάξεις, η ανάδοχη φροντίδα δεν προάγεται σε καμία από τις τρεις χώρες. Τα ασυνόδευτα ανήλικα γενικώς φιλοξενούνται σε κέντρα υποδοχής και έχουν περιορισμένες ευκαιρίες για φιλοξενία από μια οικογένεια.

Οι εγκαταστάσεις υποδοχής στις τρεις χώρες αποτυπώνουν την ετερόκλητη φύση των συστημάτων υποδοχής, με διαφορές ανάλογα με το νομικό καθεστώς των ανηλίκων, την περιφέρεια, τους υφιστάμενους μηχανισμούς χρηματοδότησης, το φορέα που διοικεί το χώρο φιλοξενίας και το προσωπικό που τον στελεχώνει.

Στην Ελλάδα, η εθνική νομοθεσία προβλέπει την Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΥΠΥΤ), η οποία είναι αρμόδια για τη διενέργεια της

50. Βλ. εθνικές εκθέσεις.

ταυτοποίησης των υπηκόων τρίτων χωρών (Πρώτη Υποδοχή), συμπεριλαμβανομένων των ασυνόδευτων ανηλίκων. Οι συνθήκες διαβίωσης στις ΥΠΥΤ στις παραμεθόριες περιοχές έχουν επανειλημμένως βρεθεί στο επίκεντρο έντονων επικρίσεων ως οικτρές, με την τρομερή κατάσταση στα ελληνικά νησιά να πλήττει περισσότερο τα παιδιά.⁵¹

Το χάσμα ανάμεσα στην αντίληψη που έχουν τα ασυνόδευτα ανήλικα για το «χρόνο» και την καθυστερημένη ανταπόκριση του συστήματος συνεπάγεται ότι, όταν το σύστημα είναι αργό και πολύπλοκο, τα ανήλικα θα αντισταθμίσουν τις ανεπάρκειες διερευνώντας άλλες επιλογές. Όταν τα ανήλικα κρατούνται μακριά από την κοινωνία για μεγάλα χρονικά διαστήματα, όπως στην περίπτωση των κέντρων τροποποίησης της συμπεριφοράς στην Ισπανία⁵² ή των κέντρων κράτησης στην Ελλάδα, είναι αναμενόμενο ορισμένα από αυτά να βρεθούν αργότερα σε σενάρια όπως γκέτο, άτυποι καταυλισμοί, κυκλώματα οργανωμένου εγκλήματος και εκμετάλλευση εργασίας.

Τα συνθήκη προβλήματα που αναφέρουν οι επαγγελματίες που εργάζονται στους χώρους φιλοξενίας, ειδικά στην Ισπανία και την Ελλάδα, είναι πολλά. Πρώτον, υπάρχει έλλειψη πληροφόρησης ή παρέχονται ακατάλληλες και εσφαλμένες πληροφορίες. Επίσης, υπάρχει αδυναμία στην ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης με το προσωπικό («διότι δεν νιώθουν ίσοι στη συζήτηση, δεν νιώθουν ότι συμμετέχουν ενεργά στη διαδρομή τους προς την ενσωμάτωση»), η οποία ενίοτε οφείλεται στις συχνές αλλαγές του προσωπικού, στην έλλειψη εκπαίδευσης ή στο ότι τα ανήλικα γνωρίζουν πως οι πληροφορίες που θα παράσχουν στο προσωπικό δεν θα παραμείνουν

51. Η UNHCR διενήργησε μια αξιολόγηση των αναγκών των προσφύγων στη Λέσβο το Μάιο του 2018. Η έκθεση δεν έχει ακόμα δημοσιευτεί (στις 20 Σεπτεμβρίου 2018), αλλά έχει παρουσιαστεί μια σύνοψη των ευρημάτων της στη Διηπηρεσιακή Ομάδα Εργασίας στη Λέσβο την 1η Αυγούστου 2018. Βλ. επίσης προκαταρκτικές παρατηρήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT), *ad hoc* επίσκεψη στην Ελλάδα, 10-19 Απριλίου 2018: <https://m.coe.int/16808afaf6>, και Human Rights Watch, Greece: Inhumane Conditions at Land Border, 27 Ιουλίου 2018: <https://www.hrw.org/news/2018/07/27/greece-inhumane-conditions-land-border>

52. Εδώ και μερικά χρόνια, τα συστήματα προστασίας έχουν ξεκινήσει να περιλαμβάνουν κέντρα που έχουν σχεδιαστεί συγκεκριμένα για τη στέγαση «των ταραχοποιών παιδιών» τα οποία τελούν υπό διοικητική προστασία. Η δημιουργία αυτών των χώρων ανταποκρίνεται στο ότι οι φορείς προστασίας βρίσκονται αντιμετώπιση με έναν αυξανόμενο αριθμό παιδιών και εφήβων, που δεν ελέγχονται στα «συνήθη» κέντρα και που, σύμφωνα με το κυρίαρχο αφήγημα, «προξενούν κάθε είδους σύγκρουση». Περισσότερες πληροφορίες στην ισπανική εθνική έκθεση.

μυστικές. Αυτά τα προβλήματα συχνά οξύνονται από την απουσία ή την ανεπάρκεια πολιτισμικών μεσολαβητών και διερμηνέων και την έλλειψη ειδικής εκπαίδευσης και ειδικών χώρων υποδοχής για ανήλικα με ειδικές ανάγκες, μεταξύ άλλων. Οι επαγγελματίες ανέφεραν ακόμα την έλλειψη δραστηριοτήτων που ενισχύουν τους δεσμούς με την τοπική κοινότητα και τις προσπάθειες για μακροχρόνια ενσωμάτωση, πράγμα που συντελεί στην απομόνωση των ανηλίκων στο σύστημα. Τα ανήλικα είναι περιορισμένα σε ένα είδος «παράλληλου κόσμου» που δεν οδηγεί στην κοινωνική ένταξη, αλλά στην περιθωριοποίηση. Πολλοί επαγγελματίες τόνισαν και την έλλειψη χρόνου και δεξιοτήτων, που απαιτούνται για την εστίαση στη μακροχρόνια ενσωμάτωση και τη διεξαγωγή δραστηριοτήτων οι οποίες θα άνοιγαν τη δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων και θα έφερναν κοντά τα παιδιά που κατοικούν σε αυτή με την τοπική κοινωνία και αντίστροφα.

«Δεν υπάρχει τίποτα που να έχει φτιαχτεί για την καλλιέργεια της αληθινής ενσωμάτωσης. Ότι κάνουμε μένει μέσα στο πλαίσιο της κοινότητας. Δεν μπορείς να φέρεις τους ανθρώπους απ' έξω να συμμετάσχουν». ⁵³

Οι επαγγελματίες αναφέρουν ακόμα ότι τα ανήλικα αντιμετωπίζονται ως ομοιογενής ομάδα και δεν τους παρέχεται εξατομικευμένη φροντίδα και ατομικό σχέδιο δράσης προς υποστήριξη της μακροχρόνιας ενσωμάτωσής τους στην κοινότητα υποδοχής. Όλα τα ασυνόδευτα ανήλικα ακολουθούν την ίδια τυποποιημένη διαδρομή και είναι σαν αυτός ο τεχνητός μηχανισμός να τα απογυμνώνει από την «υποκειμενική πολυπλοκότητα», τις επιθυμίες και τις προσδοκίες τους, τη θέλησή τους και τα προσωπικά εμπόδια που αντιμετωπίζει το κάθε ανήλικο. Σε πολλές περιπτώσεις, δεν ζητείται η γνώμη του ανηλίκου, ενώ διεξάγονται δραστηριότητες, μόνο και μόνο για να «βγουν από τη λίστα με τις εκκρεμότητες». Στα ανήλικα δεν παρέχεται ένα ατομικό σχέδιο δράσης με βάση τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους. Αντί για αυτό, τα ανήλικα πρέπει να τηρούν προκαθορισμένους κανόνες και κατευθυντήριες οδηγίες, που μπορεί να μην είναι προς το βέλτιστο συμφέρον τους, αλλά που έχουν συνταχτεί συλλογικά, ώστε να διασφαλίζεται η ειρηνική λειτουργία της δομής φιλοξενίας. Από την άλλη πλευρά, όλες οι μαρτυρίες αναφέρουν την ανάγκη για ένα εξατομικευμένο σχέδιο δράσης που θα βοηθήσει το παιδί να πραγματώσει τα όνειρά του, ιδιαίτερα για μια τόσο πολύπλοκη ομάδα με πολύ ιδιαίτερες πραγματικότητες.

53. Συνέντευξη με D., νομικό σύμβουλο και εργαζόμενο σε προγράμματα δρόμου, Βενιμίλια (Ιούλιος 2018).

Πειθαρχικοί κανόνες επιβάλλονται χωρίς πολλές εξηγήσεις, και οι ενήλικοι με τους οποίους συναναστρέφονται –οι οποίοι επίσης έχουν συνηθίσει στη συχνή εναλλαγή παιδιών, σχεδόν σε καθημερινή βάση– συνήθως περιορίζουν το χτίσιμο συναισθηματικών δεσμών, καθώς γνωρίζουν ότι το παιδί σύντομα θα εξαφανιστεί από τη ζωή τους. Σε πολλές περιπτώσεις, τονίστηκε το γεγονός ότι, σε αρκετές δομές φιλοξενίας ανηλίκων, το προσωπικό δεν έχει κριτική σκέψη ή τη θέληση να εκτιμήσει πώς, τότε και γιατί εφαρμόζονται ορισμένοι κανόνες. Πολλά περιστατικά που λαμβάνουν χώρα σε αυτές τις δομές, όπως η άρνηση εισόδου σε ανήλικο που δεν τήρησε το ωράριο ή η κλήση στην αστυνομία για την πειθαρχηση παιδιών που παραφέρονται, κάνουν τα ανήλικα ακόμα πιο επιθετικά. Οι θεσμικοί κανόνες επίσης αναφέρονται ως ένα από τα βαθύτερα αίτια που ωθούν τα παιδιά στο να εγκαταλείψουν τελικά τα κέντρα υποδοχής. Επομένως, πολλοί επαγγελματίες πρότειναν ότι είναι απαραίτητο να βρεθεί η χρυσή τομή ανάμεσα στο θεσμικό μοντέλο της κοινωνικής ένταξης και στις προσδοκίες των ανηλίκων.

Στην ισπανική εθνική έκθεση αναφέρονται περιστατικά σωματικής ή/και ψυχολογικής βίας από πλευράς του προσωπικού που εργάζεται στους χώρους φιλοξενίας ή ανάμεσα στα ίδια τα παιδιά, σημειώνεται όμως ότι το φαινόμενο αυτό δεν είναι συχνό.

Η γεωγραφική θέση του ξενώνα/κέντρου υποδοχής επίσης αναφέρεται ως παράγοντας που επηρεάζει σαφώς τις δυνατότητες των ανηλίκων. Οι επαγγελματίες στην Ελλάδα ανέφεραν αρκετά παραδείγματα, τονίζοντας πόσο σημαντικό είναι να αναπτυχθούν δομές φιλοξενίας ανηλίκων εκτός μεγάλων πόλεων ή στα προάστια, προς αποφυγή της έκθεσης των ανηλίκων σε παράνομες ή εγκληματικές δραστηριότητες και για να έλθουν τα ανήλικα σε επαφή με πιο επωφελείς και θετικές επιρροές. Σε πολλές περιπτώσεις, δομές φιλοξενίας ανηλίκων που βρίσκονται σε μη αστικά περιβάλλοντα, εκεί όπου είναι ευκολότερο να επιτευχθεί σταθερότητα, βοήθησαν τα ανήλικα να ανθήσουν. Οι μικρότερες τοπικές κοινότητες είναι πιο δεκτικές στο να τα υποδεχτούν και οι σχέσεις είναι πιο στενές. Έτσι, δίνεται στα παιδιά η ευκαιρία να κατανοήσουν καλύτερα την κουλτούρα και τη γλώσσα σε ένα πιο ήσυχο περιβάλλον, καθώς και να συγκεντρωθούν στον εαυτό τους με τρόπο εποικοδομητικό και δημιουργικό.

Οι μεγάλες πόλεις και ειδικά το κέντρο της Αθήνας, όπου βρίσκονται πολλοί πάροχοι υπηρεσιών και δημόσιες υπηρεσίες, φαίνεται να έχουν

καταστροφικές επιπτώσεις στα ανήλικα, εφόσον εκεί βρίσκονται και όλων των ειδών οι επιρροές, οι οποίες είναι προσιτές για τα ανήλικα οποιαδήποτε στιγμή. Οι επαγγελματίες υπογραμμίζουν ότι πρέπει να αποφεύγεται το αποκαλούμενο «Τρίγωνο των Βερμούδων», που περικλείει την πλατεία Ομονοίας, την πλατεία Βικτωρίας και το Πεδίο του Άρεως, δηλαδή κεντρικές περιοχές της Αθήνας, στις οποίες οι μεγάλοι ανοιχτοί και δημόσιοι χώροι είναι πασίγνωστοι για παράνομα, επικίνδυνα και βίαια συμβάντα. Επίσης, προτάθηκε να εξετάζουν προσεκτικά οι ΜΚΟ την περιοχή που θα επιλέξουν για μια δομή φιλοξενίας ανηλίκων και να αποφεύγουν επισφαλείς συνοικίες, όπως περιοχές με οίκους ανοχής.

Οι περιορισμένες δυνατότητες φιλοξενίας και οι σοβαρές δυσκολίες στην πρόσβαση σε μακροχρόνια στέγαση επίσης φαίνεται να θέτουν σε μεγαλύτερο κίνδυνο τα παιδιά, τα οποία διαμένουν στο δρόμο για αόριστα χρονικά διαστήματα. Φέρ' ειπείν, στην Ελλάδα, εκτιμάται ότι η εθνική χωρητικότητα στα σημεία φιλοξενίας ανέρχεται στο ένα τρίτο αυτής που απαιτείται για την κάλυψη των πραγματικών αναγκών, με τον αριθμό των παιδιών να είναι υπερπολλαπλάσιος του αριθμού των χώρων μακροχρόνιας φιλοξενίας.⁵⁴ Συνεπώς, η εθνική χωρητικότητα είναι διαρκώς εξαντλημένη. Η λίστα αναμονής δεν μπορεί να αραιώσει, παρεκτός αν ένα παιδί διαφύγει⁵⁵ από μια δομή

54. Η UNHCR το αναφέρει στο Fact Sheet, Ελλάδα, 1-31 Ιανουαρίου 2018: <https://data2.unhcr.org/ar/documents/download/62216>

55. Ελάχιστα έχουν γραφεί σχετικά με τη φυγή από τις δομές φιλοξενίας ανηλίκων. Μια πρόσφατη έκθεση του Φάρου περιγράφει τις προτάσεις, οι οποίες είναι παρόμοιες με όσα προτείνονται στην παρούσα έκθεση. Προτείνεται να διασφαλίζουν οι δομές φιλοξενίας ανηλίκων ότι πληρούνται τα ελάχιστα πρότυπα και καλύπτονται οι βασικές ανάγκες, συμπεριλαμβανομένων της τροφής, της ένδυσης, της ψυχοκοινωνικής υποστήριξης, της νομικής αρωγής, των ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων και της πρόσβασης σε εκπαίδευση και υγειονομική περίθαλψη, της παροχής ορθών και εξατομικευμένων πληροφοριών στα παιδιά σχετικά με τη διαδικασία ορισμού συνάντησης με νομικό και τη διαδικασία οικογενειακής επανένωσης ή επανεγκατάστασης. Προτείνεται να διασφαλίζεται ότι όλα τα μέλη του προσωπικού γνωρίζουν και έχουν λάβει εκπαίδευση για τα θέματα διαφυγής από τις δομές φιλοξενίας ανηλίκων. Προτείνεται η αντιμετώπιση της διαφυγής και η πραγματοποίηση συνεδριών ενημέρωσης των ανηλίκων σχετικά με τους κινδύνους από την εμπορία ανθρώπων και το λαθρεμπόριο. Για τις ελληνικές αρχές και τα κράτη-μέλη της ΕΕ, συνιστάται η παροχή διαρκών και νόμιμων λύσεων για τα ασυνόδευτα παιδιά στην Ελλάδα, οι οποίες θα αποτελούσαν βιώσιμη επιλογή έναντι της διαφυγής και θα συμπεριλάμβαναν διαδικασίες ένταξης για τους αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα, την οικογενειακή επανένωση, ως και εναλλακτικές επιλογές όπως η μετεγκατάσταση, ταχύτερες διαδικασίες για την οικογενειακή επανένωση και τη μετεγκατάσταση ευάλωτων ομάδων συμπεριλαμβανομένων των ασυνόδευτων ανηλίκων, την παροχή αξιόπιστων πληροφοριών στα ασυνόδευτα ανήλικα σχετικά με τη διαδικασία των αιτήσεων άσυλου και των αιτήσεων για οικογενειακή επανένωση και μετεγκατάσταση. Βλ. *Children on the Run: Experiences of*

φιλοξενίας ανηλίκων, αναχωρήσει από αυτή λόγω ενηλικίωσης ή μεταφερθεί σε άλλο κράτος-μέλος.

Ωστόσο, η Ελλάδα διαθέτει θετικά παραδείγματα μακροχρόνιας φιλοξενίας, καθώς ορισμένες δομές φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων βοηθούν τα ανήλικα να αναγνωρίσουν, να αναπτύξουν και να επιδιώξουν τα ενδιαφέροντά τους και να ζήσουν τη ζωή τους, ενώ άλλες δομές διοικούνται, στην καλύτερη περίπτωση, από άπειρο προσωπικό που επιμένει στην τήρηση των κανόνων και των διαδικασιών με τρόπο που δεν κάνει τα ανήλικα να νιώθουν ευπρόσδεκτα και σεβαστά στο αποκαλούμενο «σπιτικό περιβάλλον» το οποίο υποτίθεται ότι είναι η δομή. Αυτό έρχεται σε ευθεία αντίθεση με την εξατομικευμένη αξιολόγηση των αναγκών και των προσεγγίσεων έναντι των ανηλίκων. Ορισμένες από τις χειρότερες περιπτώσεις που αναφέρουν οι επαγγελματίες αφορούν τη χρήση ναρκωτικών και τη δισύνδεση ορισμένων παιδιών με εγκληματικά δίκτυα.

Οι επιτυχημένες περιπτώσεις ανηλίκων που φιλοξενούνται σε δομές και αξιοποιούν αυτή την ευκαιρία για να αποκτήσουν σταθερότητα και ηρεμία στη ζωή τους αποδίδονται κυρίως στο προσωπικό που εργάζεται με ζήλο, ενίοτε σε πείσμα του υφιστάμενου συστήματος, χωρίς εκπαίδευση ή εποπτεία, ώστε να διασφαλίζεται ότι παρέχεται στα ανήλικα εξατομικευμένη και εμπειρισταωμένη φροντίδα, όπως περιγράφεται στους διάφορους οδηγούς και στις διαθέσιμες κατευθυντήριες οδηγίες.

[9]

**Μιλώντας
για την ένταξη
ως βιώσιμη λύση**

Από τις βιώσιμες λύσεις, η ενσωμάτωση στη χώρα υποδοχής είναι η δεύτερη καλύτερη στρατηγική για την ευημερία και την ανάπτυξη κάθε παιδιού για το οποίο δεν αποτελεί επιλογή η οικογενειακή επανένωση, λόγω μη ύπαρξης κάποιου κατάλληλου μέλους της οικογένειας στα κράτη-μέλη της ΕΕ ή στη χώρα προέλευσης. Ακόμα και σε περιπτώσεις στις οποίες υπάρχουν γονείς στη χώρα προέλευσης, τα κράτη υποχρεούνται να μην επανενώσουν το παιδί στη χώρα προέλευσης, αν οι γονείς δεν είναι ικανοί ή αδυνατούν να παράσχουν στο παιδί κατάλληλη φροντίδα και κατάλληλες συνθήκες διαβίωσης για την ανάπτυξή του. Οι αρχές πρέπει να επιδεικνύουν τη μέγιστη προσοχή πριν γίνει οποιαδήποτε τέτοια απόπειρα για την επιστροφή ενός παιδιού. Ανεξαρτήτως νομικού καθεστώτος, η άδεια διαμονής και η ενσωμάτωση απορρέουν από την υποχρέωση του κράτους να προστατεύει την ακεραιότητα, τη ζωή, την υγεία και την ανάπτυξη κάθε παιδιού. Κατεξοχήν ανθρωπιστικοί λόγοι υπαγορεύουν την προστασία και τη φροντίδα κάθε παιδιού.

Επιβάλλεται μια διαδικασία που θα καθορίσει το Βέλτιστο Συμφέρον του κάθε Παιδιού σε ατομική βάση, εφόσον η εν λόγω διαδικασία θα αναγνωρίσει την πρόσφορη λύση που υπηρετεί την ευημερία του και την ανάπτυξή του. Ως γενική αρχή, αυτές οι διαδικασίες θα πρέπει να διατίθενται και να είναι προσβάσιμες από την πρώτη στιγμή της άφιξης μέσω των αρμόδιων υπηρεσιών και παραγόντων.

Όλες οι ρυθμίσεις για τη μέριμνα από την πρώτη μέρα –η διασφάλιση ασφαλών συνθηκών διαβίωσης υψηλού επιπέδου, τα κοινωνικά επιδόματα και οι εγκαταστάσεις, η προστασία της ψυχικής και της σωματικής υγείας του παιδιού, η εκπαίδευση, τα θετικά ερεθίσματα και οι ψυχαγωγικές δραστηριότητες, η ανάπτυξη των δεξιοτήτων και των ταλέντων ή η επαγγελματική κατάρτιση με σκοπό την απόκτηση προσόντων για μελλοντική απασχόληση– είναι εξίσου σημαντικές για την κοινωνική ένταξη και έχει επανειλημμένως αναγνωριστεί η σημασία τους.⁵⁶

Η επιτυχής ενσωμάτωση ορίζεται από ένα συνεχές μέτρων προστασίας και κοινωνικής ένταξης. Ωστόσο, όσα χαρτογραφήσαμε στα κράτη-μέλη που βρίσκονται στα σύνορα της Ευρώπης αποτελούν ένα συνεχές αποκλεισμού.⁵⁷

56. Βλ. επίσης, Separated Children in Europe Programme (SCEP): Statement of Good Practice (4th revised edition, 2010): <http://www.scepnetwork.org/images/18/219.pdf>. Σχετική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού/General Comment (CRC/GC) 6 22, 23, UNHCR Guidelines on determining the Best Interest of the Child, Μάιος 2008.

57. Επιτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Συμβούλιο Ευρώπης, Greece: immediate action

Παρά τις ενέργειες της κοινωνίας των πολιτών, τη μαζική χρηματοδότηση και τις προσπάθειες βελτίωσης της κατάστασης για τα ανήλικα, τα πράγματα ακόμα δεν λειτουργούν ομαλά και έγκαιρα, όπως είναι απαραίτητο για να διασφαλίζεται η προστασία του παιδιού και η μακροχρόνια κοινωνική ένταξή του στην κοινωνία. Μιλώντας για την κοινωνική ένταξη των παιδιών, οι επαγγελματίες αντέδρασαν με εκνευρισμό και απογοήτευση. Όπως είπε μία ψυχολόγος, συνοψίζοντας τα συμπεράσματά μας από αυτή την έρευνα:

«Δεν μπορούμε να τα ταλαιπωρούμε τραυματίζοντάς τα ξανά και ξανά και μετά να λέμε: “Ωραία, τώρα θα σε ενσωματώσουμε”· δεν συζητάμε την ενσωμάτωση, αλλά την εκ νέου ενσωμάτωση. Αυτά τα παιδιά έχουν ήδη αποκλειστεί».

Η ουσία του πράγματος, όπως αποκαλύφθηκε από το σύνολο των συνεντεύξεων, είναι ότι η καθημερινή πραγματικότητα και αντιμετώπιση των παιδιών, τα συστημικά εμπόδια, η στέρσηση πραγματικής φροντίδας και αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης, η κακοδιαχείριση των περιπτώσεων και οι κακές πρακτικές, εξωθούν τα παιδιά στο περιθώριο της κοινωνίας, καθιστώντας τα ευάλωτα σε κάθε είδους κακομεταχείριση, κακοποίηση και εκμετάλλευση. Η πραγματικότητα αποδεικνύεται εξαιρετικά μεγάλη δοκιμασία για την υπομονή των παιδιών, που επαφίεται σε μεγάλο βαθμό στην προσωπική τους αντοχή, στις ικανότητές τους, στο χαρακτήρα τους, ως και στην τύχη (!), με τον τελευταίο παράγοντα να αποδεικνύεται καθοριστικός τις περισσότερες φορές. Πολλά εξαρτώνται και από τη στιγμή της άφιξης, τη δομή φιλοξενίας ανηλίκων στην οποία θα βρεθεί το παιδί και, πρωτίστως, την ποιότητα των επαγγελματιών που θα το περιβάλλουν. Οι συνθήκες δεν είναι καλύτερες για τους παρόχους των υπηρεσιών. Σε αυτό το πλαίσιο, η εκπλήρωση των καθηκόντων τους απέναντι στα παιδιά καθίσταται ηθικό χρέος, να βοηθήσουν δηλαδή ένα παιδί να επιβιώσει, πράγμα που προϋποθέτει να επιδείξουν επιμονή την οποία συχνά συνοδεύει ένα μεγάλο προσωπικό κόστος.

Αναφορικά με τη μακροχρόνια ενσωμάτωση των ασυνόδευτων ανηλίκων στην *Ισπανία* και την *Ελλάδα*, και οι δύο εκθέσεις συμπεραίνουν ότι τα συστήματα προστασίας του παιδιού δεν ευνοούν την κοινωνική ένταξη. Μάλιστα, και στις δύο χώρες οι εθνικοί θεσμοί, οι οικείες διοικητικές

.....
needed to protect human rights of migrants, 29 Ιουλίου 2018: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/greece-immediate-action-needed-to-protect-human-rights-of-migrants>

αρχές και η εσφαλμένη εφαρμογή των άλλως εκτενών νομικών διατάξεων δημιουργούν εμπόδια.

Οι θεσμικές στρατηγικές δεν έχουν σχεδιαστεί για τα ανήλικα, και οι επαγγελματίες που στηρίζουν τα παιδιά δεν διαθέτουν επαρκή εργαλεία, ούτε νιώθουν ότι οι θεσμοί μπορούν να έχουν χώρο για κριτικές προσεγγίσεις. Όπως σημείωσε ένας επαγγελματίας:

«Η κόκκινη γραμμή του θεσμού. Ο φόβος ότι θα χάσω τη δουλειά μου επειδή μιλάω πολύ, διαμαρτύρομαι πολύ».

Τις περισσότερες φορές, η κοινωνική ένταξη εναπόκειται αποκλειστικά στην προσωπική πρωτοβουλία, τη δημιουργικότητα και την επιμονή ενός επαγγελματία που θα παράσχει μια εναλλακτική λύση η οποία ωφελεί το παιδί, με εξατομικευμένο τρόπο, λαμβάνοντας υπόψη του τη φωνή του ανηλίκου. Ουσιαστικά, η κοινωνική ένταξη συνδέεται με τους ατομικούς παράγοντες των εν λόγω επαγγελματιών, καθώς και με τις εσωτερικές διαδικασίες του θεσμού –συνήθως ΜΚΟ– για τον οποίο εργάζονται. Επίσης, εξαρτάται πολύ από το όραμα που έχει ο κάθε επαγγελματίας για την παιδική ηλικία, την εφηβεία, τα ασυνόδευτα ανήλικα, τη λειτουργία της εκπαίδευσης κτλ.

[10]

Κράτηση

Ανεξάρτητα από τη διεθνή νομοθεσία περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το ήπιο δίκαιο και αρκετές διεθνείς κατευθυντήριες οδηγίες, το ευρωπαϊκό δίκαιο –συνεπώς, και η σχετική εθνική νομοθεσία– εξακολουθεί να επιτρέπει την κράτηση των παιδιών.

Στην *Ιταλία* η κράτηση των ασυνόδευτων ανηλίκων μπορεί να διαρκέσει από λίγες μέρες έως αρκετές βδομάδες πριν από την ταυτοποίηση στα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης, κατά τη διάρκειά της και –σε ορισμένες περιπτώσεις– ύστερα από αυτή.⁵⁸

Στην *Ισπανία* υπάρχουν επτά Κέντρα Κράτησης Μεταναστών (ΚΚΜ) στα οποία, όπως αναφέρεται σε αρκετές εκθέσεις τα τελευταία χρόνια, τα ανήλικα κρατούνται κυρίως λόγω συγκρούσεων κατά τις διαδικασίες διαπίστωσης της ανηλικότητας, γεγονός που αντιβαίνει στην εθνική νομοθεσία. Περαιτέρω, τα δεδομένα σχετικά με την κράτηση ανηλίκων είναι πολύ θολά και οι διαθέσιμες πληροφορίες είναι συνήθως μεροληπτικές.

Στην *Ελλάδα*, ενώ εκκρεμούν οι διαδικασίες ταυτοποίησης ή/και η παραπομπή σε κατάλληλες εγκαταστάσεις φιλοξενίας (δομές φιλοξενίας ανηλίκων), τα ανήλικα παραμένουν υπό καθεστώς «περιορισμού της ελευθερίας» εντός των Κέντρων Υποδοχής (όπως όλα τα πρόσωπα), συνήθως ξεχωριστά από τον πληθυσμό των ενηλίκων.

Ο νόμος ορίζει ότι η κράτηση πρέπει να αποφεύγεται και να χρησιμοποιείται ως «έσχατη λύση» για χρονικό διάστημα που δεν υπερβαίνει τις είκοσι πέντε (25) μέρες, αλλά μπορεί να παραταθεί για επιπλέον είκοσι (20) μέρες, αν –λόγω εξαιρετικών συνθηκών, όπως είναι μια σημαντική αύξηση των αφίξεων ασυνόδευτων ανηλίκων– δεν είναι εφικτή η παραπομπή σε κατάλληλη δομή εντός του καθορισμένου χρονικού ορίου, παρά τις προσπάθειες των αρχών.⁵⁹ Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, τα παιδιά δικαιούνται να συμμετέχουν σε ψυχαγωγικές δραστηριότητες, σε παιχνίδια, καθώς και σε εκπαιδευτικές και άλλες δραστηριότητες που αρμόζουν στην ηλικία τους.

58. Βλ. Ιταλική Συμμαχία για τις Πολιτικές Ελευθερίες και τα Δικαιώματα, *Considerazioni a cura del progetto In limine relative all'attuale funzionamento del centro hotspot di Lampedusa alla luce delle violazioni riscontrate dalla Corte nella sentenza Khlaifia e altri c. Italia*, 27 Ιουλίου 2018: https://www.asgi.it/wp-content/uploads/2018/07/Khlaifia_-hotspot-Lampedusa_Progetto-In-limine_ITA-giugno-2018.pdf

59. Άρθρο 14 (8) και 46 (10) α, Νόμος 4375/2016 που τροποποιήθηκε, έστω και όχι σε σημαντικό βαθμό, από το Νόμο 4540/2018.

Αν κριθεί απαραίτητο, το παιδί τίθεται υπό κράτηση αφού η ΥΠΥΤ εγκρίνει «τον περιορισμό της ελευθερίας», μεταφέροντας το παιδί στο πλησιέστερο προαναχωρησιακό κέντρο. Επίσης, ένα ασυνόδευτο παιδί μπορεί να τεθεί υπό κράτηση οποιαδήποτε στιγμή στην ενδοχώρα, αν εντοπιστεί από τις αστυνομικές αρχές, μέχρι να μπορέσει να απαντήσει το ΕΚΚΑ στο αίτημα στέγασής του. Άλλες εγκαταστάσεις κράτησης, όπως τα αστυνομικά κελιά, δεν αποκλείεται να χρησιμοποιηθούν ως κέντρα κράτησης, στην περίπτωση που τα προαναχωρησιακά κέντρα δεν διαθέτουν την απαραίτητη χωρητικότητα για τη «φιλοξενία» ανηλίκων.

Παρά το ότι δεν αναφέρεται σε κάποια σχετική νομοθεσία, η κράτηση των ανηλίκων για το σκοπό μιας ασφαλούς παραπομπής λαμβάνει χώρα σε εγκαταστάσεις υπό την εξουσία της αστυνομίας, κατά τα ανωτέρω, αλλά εγκρίνεται από τον τοπικό εισαγγελέα ανηλίκων ή τον εισαγγελέα πρωτοδικών, ως «προστατευτική φύλαξη».⁶⁰ Πρόκειται για μέτρο που βασίζεται στην απεριόριστη εξουσία του εισαγγελέα να παραγγέλλει οποιοδήποτε μέτρο κρίνεται πρόσφορο και απαραίτητο για την προστασία των παιδιών και για απροσδιόριστο χρονικό διάστημα. Θα πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι, εφόσον τα παιδιά δεν κρατούνται για διοικητικούς σκοπούς σε αυτή τη φάση (δηλαδή για το σκοπό της επιστροφής ή της απέλασης), δεν τυγχάνουν εφαρμογής τα ένδικα μέσα για την προσφυγή κατά της διοικητικής κράτησης. Αυτές οι συγκεκριμένες αποφάσεις δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο προσφυγής ενώπιον μιας αρχής ή ενός δικαστηρίου. Ο εισαγγελέας μπορεί να άρει την προστατευτική φύλαξη, μόνο αν διασφαλιστεί δομή φιλοξενίας ανηλίκων ή δομή φιλοξενίας γενικώς ή αν κάποιο ικανό και κατάλληλο μέλος της οικογένειας μπορέσει να αποδείξει στον εισαγγελέα την ικανότητά του να αναλάβει τη φροντίδα και τη στέγαση του παιδιού.

60. Μια μορφή προστατευτικής φύλαξης συναντάται στο ελληνικό δίκαιο και εφαρμόζεται σε πρόσωπα που θεωρείται ότι συνιστούν κίνδυνο για τη δημόσια τάξη ή τον εαυτό τους (δηλαδή πρόσωπα με ψυχική νόσο, περιπτώσεις εθισμού, ανήλικα που έχουν εξαφανιστεί εκούσια ή ακούσια από τους φροντιστές τους) και μπορεί να πραγματοποιηθεί εκτός εγκαταστάσεων κράτησης και μέχρι να καταστεί δυνατή η επιστροφή τους στη φροντίδα των οικογενειών τους (Προεδρικό Διάταγμα 141/1991).

[11]

Εκπροσώπηση-Επιτροπεία

Ενώ και οι τρεις χώρες διαθέτουν πολύ διαφορετικά συστήματα εκπροσώπησης και επιτροπείας, κανένα δεν ανταποκρίνεται αποτελεσματικά και αποδοτικά στην πραγματική επιτόπια ανάγκη: σε ένα εκπαιδευμένο και «κατάλληλο» πρόσωπο που θα συμπαρασταθεί στο ανήλικο καθ' όλη τη διαδρομή του πολύπλοκου λαβύρινθου για την πρόσβαση σε προστασία και για τη μακροχρόνια ενσωμάτωση με τρόπο έγκαιρο και, πρωτίστως, εποπτικό.

Στην *Ιταλία*, ο Αστικός Κώδικας⁶¹ και ο Νόμος 184/1983⁶² αναφέρουν ότι επίτροπος θα διορίζεται από τον δικαστή προστασίας ανηλίκων, όταν και οι δύο γονείς είναι νεκροί ή όταν, για άλλους λόγους, δεν είναι δυνατό να ασκήσουν τα γονικά τους καθήκοντα. Ο επίτροπος πρέπει να είναι «πρόσωπο κατάλληλο για το ρόλο, με άμεμπτη συμπεριφορά, το οποίο θα προασπίζει το δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση και την προστασία και θα λαμβάνει υπόψη τις δυνατότητες, τις επιθυμίες και τις φιλοδοξίες του». ⁶³ Ο δικαστής μπορεί να ζητήσει θεσμική επιτροπεία, διορίζοντας ως επιτρόπους την οικεία αρχή τοπικής αυτοδιοίκησης ή, προσωρινά, τον επικεφαλής του κέντρου υποδοχής ή της εγκατάστασης στην οποία φιλοξενείται το παιδί. Το Άρθρο 19 του Νομοθετικού Διατάγματος 142/2015 περιγράφει τις διαδικασίες για το διορισμό του επιτρόπου για τα ασυνόδευτα ανήλικα που ζητούν άσυλο. Οι δημόσιες αρχές πρέπει να ενημερώσουν αμέσως τον δικαστή προστασίας ανηλίκων για την παρουσία ενός ασυνόδευτου ανηλίκου και ο δικαστής θα διορίσει επίτροπο, ο οποίος θα βοηθήσει το ασυνόδευτο ανήλικο σε όλες τις διαδικασίες που αφορούν την αίτηση ασύλου.

Στο Νόμο 47/2017 αναφέρεται ότι κάθε δικαστήριο ανηλίκων θα καταρτίσει έναν κατάλογο «εθελοντών επιτρόπων» επιλεγμένων και εκπαιδευμένων από τον Περιφερειακό Συνήγορο του Παιδιού. Η λειτουργία του εθελοντή επιτρόπου αποτελεί πρόκληση για το ιταλικό νομικό σύστημα: Είναι εξίσου ρηξικέλευθη και επικίνδυνη. Δυσνητικά, η λειτουργία είναι εξαιρετικά επωφελής για τα ανήλικα: Αν το σύστημα λειτουργεί και ο εθελοντής επίτροπος μπορεί να εγγυηθεί μια ολόκληρη ακολουθία ενεργειών –προσέγγιση του συστήματος υγείας ή αίτημα για δελτίο ταυτότητας,

61. Άρθρα 343-389 του Αστικού Κώδικα.

62. Βλ. Commissione parlamentare per l'infanzia, L. 4 Μαΐου 1983, No. 184. Diritto del minore ad una famiglia: <https://www.senato.it/service/PDF/PDFServer/DF/331334.pdf>

63. *Ibid.*

βήματα που είναι πολύ δύσκολα για ένα ανήλικο—, αυξάνονται οι πιθανότητες του ανήλικου για ακρόαση. «Τα πάντα μπορούν να κερδηθούν μέσα από το χτίσιμο σχέσεων, τη δόμηση μιας διαδρομής. Μόλις κλείσεις τα δεκαοκτώ, θα έχεις μια σανίδα σωτηρίας στην περίπτωση που αποδυναμωθεί το δίκτυό σου». ⁶⁴ Η ιδέα της εθελοντικής επιτροπείας ένας προς έναν επινοήθηκε ακριβώς για να καλλιεργηθεί η κοινωνική ένταξη του παιδιού, σε μια προσπάθεια να αποφευχθεί η μακρά αναμονή σε κατάσταση στασιμότητας, ενώ τα παιδιά θα είναι κλειδωμένα σε δομές φιλοξενίας. Το κρίσιμο ζήτημα είναι ότι οι εθελοντές ουσιαστικά δεν έχουν επίγνωση της τρωτότητας, των εμπειριών, του μεταναστευτικού εγχειρήματος των παιδιών και της δυναμικής του συστήματος εντός του οποίου βρίσκονται τα παιδιά.

Στην *Ισπανία*, η επιτροπεία ξεκινά με την επίσημη νομική δήλωση «ανικανότητας (*desamparo*)», η οποία μπορεί να χορηγηθεί από μια αυτόνομη κοινότητα και εγγυάται την πρόσβαση των ανηλίκων στο σχετικό σύστημα προστασίας και στις υπηρεσίες προστασίας. Ανάλογα με την αυτόνομη κοινότητα, η διαδικασία μπορεί να διαφέρει ως προς τη διάρκεια, αλλά πρέπει να τηρείται ένα μέγιστο χρονικό όριο διάρκειας τριών μηνών για την ανάληψη της επιτροπείας από τη δημόσια οντότητα για την προστασία των ανηλίκων, όπως περιγράφεται στο Πρωτόκολλο Ανηλίκων. ⁶⁵ Ένα ακόμα ζήτημα που σχετίζεται με τη δήλωση ανικανότητας είναι ότι οι φορείς προστασίας χρησιμοποιούν συχνά την οικογενειακή κατάσταση του παιδιού στη χώρα προέλευσης, για να αποφασίσουν αν θα χορηγήσουν αυτό το καθεστώς ή όχι.

Έπειτα από τη δήλωση ανικανότητας, στα ανήλικα παρέχονται τα βασικά: ένδυση, τροφή και στέγαση. Η επιτροπεία ανατίθεται συνήθως σε οντότητες όπως ΜΚΟ ή θρησκευτικά ιδρύματα που χρηματοδοτούνται από το κράτος μέσα από δημόσιους διαγωνισμούς. Οι εν λόγω οντότητες πρέπει να εκπληρώνουν το καθήκον της προστασίας του παιδιού και της προαγωγής του Βέλτιστου Συμφέροντός του, εγγυώμενες την πρόσβασή του στην εκπαίδευση, τη νομική αρωγή ή τις υπηρεσίες διερμηνείας και μετάφρασης όποτε είναι απαραίτητο, καθιστώντας δυνατή την κοινωνική ενσωμάτωση του παιδιού και παρέχοντάς του επαρκή φροντίδα. Ως προς

64. Συνέντευξη με I., συντονιστή έργου σε εγκατάσταση UASC, Ρώμη (Μάιος 2018).

65. Για το κείμενο του πρωτοκόλλου, βλ. Boletín Oficial del Estado, No. 251, 16 Οκτωβρίου 2014, Ενότητα 3, σσ. 83.894-83.919: <https://www.boe.es/boe/dias/2014/10/16/pdfs/BOE-A-2014-10515.pdf>

τα συγκεκριμένα ζητήματα που σχετίζονται με τις αιτήσεις ασύλου, το Πρωτόκολλο Ανηλίκων αναφέρει ότι οι επιτροπές θα μεριμνούν ώστε να παρέχονται στο ανήλικο όλες οι απαραίτητες πληροφορίες και να είναι εγγυημένη η πρόσβαση του παιδιού στη διαδικασία.

Στην *Ελλάδα*, ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς ενός ανηλίκου, η υποχρέωση εξασφάλισης νόμιμης εκπροσώπησης του μέσω του διορισμού επιτρόπου προβλέπεται σε όλα τα αναθεωρημένα νομοθετήματα και αναφέρεται στον εισαγγελέα και τον εθνικό θεσμό της επιτροπείας, κατά τα προβλεπόμενα στον ελληνικό Αστικό Κώδικα,⁶⁶ όπως τροποποιήθηκε από το Νόμο 2447/1996,⁶⁷ που εφαρμόζεται επίσης στα παιδιά ελληνικής υπηκοότητας. Το ελληνικό σύστημα επιτροπείας έχει δεχτεί σοβαρές και επανειλημμένες επικρίσεις μέσα στα χρόνια⁶⁸ και εξακολουθεί να είναι ανεπαρκές και να χρήζει ευρειών νομοθετικών τροποποιήσεων,⁶⁹ ώστε να απαλλαγούν οι εισαγγελικές αρχές από τον υπερβολικό φόρτο εργασίας που αφορά ασυνόδευτα ανήλικα και να διασφαλίζεται η πραγματική και ουσιαστική εκπροσώπηση των παιδιών στην καθημερινότητά τους.⁷⁰

Ο τοπικός εισαγγελέας ενεργεί ως προσωρινός επίτροπος για εκατο-

66. Άρθρο 1589-1654 του Αστικού Κώδικα.

67. Νόμος 2447/1996, τροποποίηση του Αστικού Κώδικα αναφορικά με την υιοθεσία και την επιτροπεία, ΦΕΚ Α' 278.

68. Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, Συμπεράσματα 1.214ης Συνάντησης (DH) 2-4 Δεκεμβρίου 2014 (5 Δεκεμβρίου 2014). CM/Del/Dec (2014)1214, 20.

69. Ο Νόμος 4375/2016 προβλέπει (Άρθρο 17) την έκδοση Προεδρικού Διατάγματος στο μέλλον για τη ρύθμιση της διαδικασίας ορισμού επιτρόπου ή εκπροσώπου για τα ασυνόδευτα ανήλικα. Στο Άρθρο 34 προβλέπεται ρητώς η δυνατότητα ορισμού του νόμιμου εκπροσώπου μιας Μη Κερδοσκοπικής Οργάνωσης ως μόνιμου επιτρόπου. Το Άρθρο 45 αναφέρεται στο Άρθρο 19 του Προεδρικού Διατάγματος 220/2007 σχετικά με τη διαδικασία που τηρείται για το διορισμό μόνιμου επιτρόπου, αλλά ρυθμίζει επιπλέον για πρώτη φορά στο ελληνικό νομικό πλαίσιο συγκεκριμένες υποχρεώσεις και εγγυήσεις για τα ανήλικα.

70. Βλ. Εθνική Έκθεση για την Ελλάδα: 7. Απουσία ουσιαστικής εκπροσώπησης και συμμετοχής των παιδιών, σελ. 41, στην οποία περιγράφεται πρόσφατη προσφυγή ενώπιον του ΕΔΔΑ κατά Ελλάδας αναφορικά με την απόπειρα επιστροφής ενός ανηλίκου στη Δυτική Όχθη σύμφωνα με απόφαση του επιτρόπου του (εισαγγελέα), η οποία απετράπη με τα Ασφαλιστικά Μέτρα που διέταξε το ΕΔΔΑ. Αυτή τη στιγμή εκκρεμεί η εξέταση της ουσίας της προσφυγής κατόπιν κοινοποίησής της στους διαδίκους, Αριθμός Αίτησης 34298/18, Α.Ι. κατά Ελλάδας, 22 Αυγούστου 2018: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2234298/18%22%5D%7D>. Σύμφωνα με τους επαγγελματίες, είναι πραγματικά υπόθεση άνευ προηγουμένου για την Ελλάδα και κάποιος θα μπορούσε να αναρωτηθεί κατά πόσον πρόκειται όντως για το πρώτο τέτοιο συμβάν ή αν πρόκειται για το πρώτο περιστατικό που έφθασε στο δικαστήριο. Πρόκειται για σοκαριστική υπόθεση, ιδιαίτερα για τους νομικούς με μακρά εμπειρία στο πεδίο της προστασίας προσφύγων, οι οποίοι την περιγράφουν ως «ασύλληπτη κατάσταση».

ντάδες παιδιά εντός της εδαφικής του δικαιοδοσίας, ώσπου το Δικαστήριο να διορίσει επίτροπο.⁷¹ Μέσα στα χρόνια, οι εισαγγελείς πάσχισαν να συνειδητοποιήσουν τι απαιτείται από εκείνους διά νόμου.⁷²

Μετά την αυξημένη εισροή προσφύγων και ασυνόδευτων ανηλίκων στην Ελλάδα, η οποία είχε ως αποτέλεσμα μεγάλοι αριθμοί προσφύγων και ανηλίκων να κατοικούν σχεδόν σε κάθε ελληνικό νομό, όλοι οι εισαγγελείς ασχολήθηκαν –πολλοί από αυτούς για πρώτη φορά– με το πρόβλημα της εκπροσώπησης και της επιτροπείας των ασυνόδευτων ανηλίκων στην περιοχή τους. Οι πρακτικές, η ερμηνεία και η εφαρμογή των σχετικών διατάξεων διαφέρουν ανάμεσα στους εισαγγελείς και τους νομούς, κατά περίπτωση. Στην πράξη, ο εισαγγελέας, ο οποίος ενεργεί ως προσωρινός επίτροπος διά νόμου, εξουσιοδοτεί φορείς της κοινωνίας των πολιτών, ιδιαίτερα νομικούς ή κοινωνικούς επιστήμονες από ΜΚΟ, να προβούν σε ορισμένες ενέργειες προκειμένου να διασφαλιστεί η εκπροσώπηση του ανηλίκου και η πρόσβαση στη διαδικασία ασύλου εξ ονόματος του εισαγγελέα. Ανάλογα με τον εισαγγελέα και την πρακτική εντός ενός συγκεκριμένου νομού, η εν λόγω εξουσιοδότηση μπορεί να λάβει πολλές νομικές μορφές. Μια λυπηρή συνέπεια του κατακερματισμού της διαθέσιμης φροντίδας είναι ότι, στην πράξη, όλοι οι φορείς που εμπλέκονται στη διαχείριση της υπόθεσης αποφασίζουν αυθαίρετα και έμμεσα τις ενέργειες που θα αναληφθούν για κάθε παιδί.

Όλοι οι ερωτώμενοι συμφωνούν ότι είναι αναγκαίο ένας ενήλικος να ενεργεί ως επίτροπος και σύμβουλος του ανηλίκου. Το εν λόγω πρόσωπο δεν θα πρέπει να προέρχεται από το προσωρινό, περιστασιακό προσωπικό των ΜΚΟ, αλλά να είναι ένα καλά εκπαιδευμένο και κατάλληλο πρόσωπο που θα στηρίζει και θα βοηθά το ανήλικο από τη στιγμή της άφιξης

71. Θα πρέπει ακόμα να αναφερθεί ότι η αρμοδιότητα του εισαγγελέα είναι τοπική. Σε περιπτώσεις αλλαγής γεωγραφικής θέσης των ανηλίκων, αλλάζουν και οι προσωρινοί επίτροποι –συμπεριλαμβανομένου του αρμόδιου εισαγγελέα–, διαταράσσοντας έτσι το συνεχές των αποφάσεων που λαμβάνονται ή των ενεργειών που έχουν ήδη αναληφθεί. Παράλληλα, δεν διασφαλίζεται η συνέπεια των αποφάσεων, καθώς ο εισαγγελέας διαθέτει απεριόριστη εξουσία λήψης αποφάσεων που επηρεάζουν το Βέλτιστο Συμφέρον του Παιδιού,, χωρίς καν να προηγηθεί συνάντηση με το παιδί.

72. «Φαίνεται ότι οι διαδικασίες που τηρούνται για να διασφαλιστεί η εκπροσώπηση και η προστασία των ασυνόδευτων παιδιών επαφίενται στη διακριτική ευχέρεια του εισαγγελέα και στις υποστηρικτικές υπηρεσίες που μπορεί να έχει στη διάθεσή του ο εισαγγελέας (όπως ΜΚΟ, κοινωνικές υπηρεσίες)». UNHCR, France Terre d'Asile, Save the Children and PRAKSIS, *Protection of Children on the Move: Addressing protection needs through reception, counselling and referral and enhancing cooperation in Greece, Italy and France*, Ιούλιος 2012: <https://www.refworld.org/pdfid/522852c34.pdf>

έως την ενηλικίωση. Η νέα σχετική νομοθεσία περί επιτροπείας δεν διασφαλίζει την πραγματική συμμετοχή του παιδιού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, ούτε του παρέχει την ευκαιρία να εκφράσει τις αντιρρήσεις του ή να προσφύγει εναντίον των σχετικών αποφάσεων.⁷³

73. Παρά το ότι, αρχικά, η σημασία ενός τέτοιου ένδικου μέσου, συμπεριλαμβανομένων ακριβέστερων και αυστηρότερων εγγυήσεων που διασφαλίζουν το δικαίωμα ακρόασης του παιδιού, ενδέχεται να μην είναι προφανής και συχνά παραμένει στη σφαίρα της θεωρητικής συζήτησης, ένας από τους βασικούς πληροφοριοδότες ανέφερε μια πολύ πρόσφατη υπόθεση που επί του παρόντος εκκρεμεί κατά της Ελλάδας ενώπιον του ΕΔΔΑ και περιλαμβάνει όλες τις προβληματικές πτυχές της προστασίας του παιδιού στην Ελλάδα και συγκεκριμένα της επιτροπείας. Επίσης, αποτελεί αδιαμφισβήτητο παράδειγμα της αποσπασματικής φροντίδας και διαχείρισης των υποθέσεων, καθώς και των βλαβερών συνεπειών που μπορεί να επιφέρουν οι άπειροι επαγγελματίες. Βλ. υποσημείωση αρ. 70.

[12]

Εκμετάλλευση

Η αστεγία και η διαμονή στο δρόμο είναι οι μείζονες παράγοντες που εκθέτουν τα ανήλικα στην εκμετάλλευση. Ωστόσο, δεν είναι οι μόνοι.

Στην Ελλάδα, σε μια προσπάθεια εξοικονόμησης χρημάτων ή ως μέσο επιβίωσης, τα ανήλικα μπορεί να γίνουν θύματα κάθε μορφής εκμετάλλευσης. Ωστόσο, οι έφηβοι μπορεί να μην αντιλαμβάνονται αυτή την κατάσταση ως εκμετάλλευση. Κάποιοι μπορεί να θυματοποιηθούν και να ξεγελαστούν για να συμμετάσχουν σε παράνομες δραστηριότητες, αλλά οι επαγγελματίες τονίζουν ότι οι περισσότεροι μπλέκουν σε τέτοιες καταστάσεις αυτοβούλως και χωρίς να συνειδητοποιούν τις πιθανές συνέπειες της συμπεριφοράς τους ή να αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους ως θύμα. Οι περισσότεροι διατηρούν την ψευδαίσθηση ότι η κατάσταση είναι υπό τον έλεγχό τους, κάτι που επιλέγουν για το καλό τους και που μπορούν να σταματήσουν να κάνουν εφόσον το θελήσουν.

Στην Ιταλία, το 2017, ο αριθμός των ανηλικών υπό προστασία που έπεσε θύμα εμπορίας ανθρώπων και εκμετάλλευσης ανερχόταν στους 200, εκ των οποίων 196 ήταν κορίτσια και 4 ήταν αγόρια. Ποσοστό 46% του συνόλου είχε κακοποιηθεί σεξουαλικά. Από αυτό, το 93,5% ήταν κορίτσια νιγηριανής καταγωγής, ηλικίας 16 έως 17 ετών.⁷⁴ Τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, ειδικά τα προαναφερθέντα κορίτσια, έρχονται απευθείας μέσω ενός συστήματος με το οποίο ήδη συνδέονται. Το κύκλωμα εμπορίας έχει διοργανώσει το ταξίδι για την άφιξη στην Ευρώπη και τώρα «το ταξίδι πρέπει να εξοφληθεί σε εκείνους που τα οδήγησαν στην Ιταλία, εκείνους που το χρηματοδότησαν. Από τη Λιβύη φθάνουν στην Ιταλία, όπου τα πλησιάζουν μέλη της οργάνωσης. Αλλά πρώτα επιτρέπουν στα παιδιά να περάσουν από το σύστημα υποδοχής, ώστε να μπορούν να έχουν πρόσβαση στο αίτημα ασύλου και στην άδεια διαμονής».⁷⁵

Όταν τα κορίτσια φθάσουν στο αστυνομικό τμήμα, συμπληρώνουν το έντυπο C3,⁷⁶ αποκτούν άδεια προσωρινής διαμονής, αποδρούν από τα

74. Βλ. European Asylum Support Office, Rapport d'information sur les pays d'origine (COI): Nigeria Traite des femmes à des fins sexuelles, Οκτώβριος 2015: <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/public/BZ0415678FRN1.pdf>. Για μια εστιασμένη εθνοψυχιατρική ανάλυση των νεαρών Νιγηριανών κοριτσιών που αφορά η εμπορία ανθρώπων και η εκπόρνευση, βλ. Simona Taliani, "Coercion, fetishes and suffering in the daily lives of young Nigerian women in Italy", Africa 82/4 (2012), σσ. 579-608.

75. Ιταλική εθνική έκθεση.

76. Το C3 είναι το έντυπο της αίτησης ασύλου.

κέντρα και φθάνουν στις «προαγωγούς»,⁷⁷ οι οποίες τα βγάζουν στο δρόμο. Επί χρόνια, τα κορίτσια παραμένουν δέσμια των προαγωγών τους, ώπου να ξεοφλήσουν το χρέος τους.

Όλοι οι επαγγελματίες και οι βασικοί πληροφοριοδότες, που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις στην Ελλάδα, γνώριζαν άμεσα ή έμμεσα ότι κάποιοι εκμεταλλεύονταν τα ανήλικα που τελούσαν υπό τη μέριμνά τους, είτε μέσω παράνομης εργασίας, είτε σεξουαλικά, είτε η εκμετάλλευση αφορούσε εγκληματικά δίκτυα που ενέπλεκαν τα ανήλικα σε κλοπές και σε εμπόριο ναρκωτικών.

[12.1] Εκμετάλλευση εργασίας

Στην Ελλάδα, ελάχιστες είναι οι μαρτυρίες που αναφέρονται στην εκμετάλλευση της εργασίας ασυνόδευτων ανηλίκων στα νησιά του Βόρειου Αιγαίου, ενώ τα περισσότερα περιστατικά συμβαίνουν στην ενδοχώρα. Οι επαγγελματίες έχουν προσέξει ότι τα ανήλικα από το Πακιστάν και το Μπαγκλαντές συγκεκριμένα, συνήθως, δεν γνωρίζουν ότι δικαιούνται φροντίδα στην ΕΕ χωρίς να είναι υποχρεωμένα να εργάζονται. Το άγχος τους να μην απογοτεύσουν την οικογένειά τους ή και ο φόβος ότι η οικογένειά τους μπορεί να τα διώξει, αν επιστρέψουν με άδεια χέρια, τα στρέφει σε έναν συγκεκριμένο δρόμο μετά την άφιξή τους.

Τα ανήλικα εργάζονται παράνομα σε αγροτικές εργασίες, πλυτήρια, βενζινάδικα ή εργοστάσια. Ορισμένες μαρτυρίες ισχυρίζονται ότι τα ανήλικα μπορούν να κερδίζουν δεκαπέντε έως δεκαεφτά ευρώ τη μέρα, άλλες κάνουν λόγο για πολύ λιγότερα, ενώ έχουν υπάρξει περιπτώσεις ανηλίκων που πηγαίνουν να εργαστούν –ειδικά στον αγροτικό τομέα– και ούτε καν πληρώνονται, οπότε αναγκάζονται να περπατήσουν ως το σπίτι τους από τη Θήβα ύστερα από μία ολόκληρη ημέρα εργασίας. Υπάρχουν μέχρι και μαρτυρίες ανηλίκων που αναφέρουν ότι υπέστησαν ηλεκτροσόκ, όταν ζήτησαν τα χρήματά τους.⁷⁸

Ανάλογα με το πού φιλοξενούνται, στους εφήβους δίνεται ένα μικρό ποσό (rocket money) που μπορούν οι ίδιοι να αποφασίσουν πώς θα το

77. Οι προαγωγοί μεσολαβούν και ελέγχουν την εμπορία και την εκμετάλλευση των κοριτσιών. «Χρηματοδοτώντας» το ταξίδι τους, η προαγωγός επιβάλλει μια οφειλή που δύσκολα αποπληρώνεται.

78. Η επαγγελματίας αναφέρει βίντεο που κοινοποιήθηκε σε εκείνη από τον αδερφό του θύματος.

ξοδέψουν. Υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες, λόγω σοβαρών καθυστερήσεων στην καταβολή των δόσεων χρηματοδότησης, οι δομές φιλοξενίας ανηλίκων στηρίζονται στις δωρεές, συμπεριλαμβανομένων των δωρεών ένδυσης και υπόδησης. Ωστόσο, τα ανήλικα βρίσκονται σε ηλικία κατά την οποία διαμορφώνεται ο χαρακτήρας τους, οπότε η εικόνα τους είναι εξαιρετικά σημαντική για εκείνα. Το ότι πρέπει να φορούν ενδύματα ή υποδήματα, που δεν τους αρέσουν ή που είναι πολύ μεγάλα για εκείνα, τα κάνει να αναζητούν αλλού τα χρήματα για ένδυση.

[12.2] Σεξουαλική εκμετάλλευση

Η σεξουαλική εκμετάλλευση των ασυνόδευτων ανηλίκων είναι ένα καλά αναγνωρισμένο φαινόμενο. Στην Ελλάδα, έχουν καταγραφεί οι διάφοροι τύποι δικτύων σεξουαλικής εκμετάλλευσης για αγόρια και κορίτσια.⁷⁹ Σε αυτούς τους τύπους συμπεριλαμβάνονται δίκτυα που περιλαμβάνουν άνδρες και γυναίκες (Έλληνες και Ελληνίδες υπηκόους) στο αποκαλούμενο «Τρίγωνο των Βερμούδων» των Αθηνών, περιπτώσεις που αφορούν συμπατριώτες των ανηλίκων, αλλά και η σεξουαλική εκμετάλλευση από άλλα ανήλικα στις δομές φιλοξενίας ανηλίκων κτλ. Η συχνότητα και η βαρύτητα κάθε περίπτωσης θα πρέπει να εξετάζονται ενδελεχώς, και θα πρέπει να εξευρίσκονται εξατομικευμένες λύσεις.

Ωστόσο, είναι πολύ πιο δύσκολο να εξεταστεί η σεξουαλική εκμετάλλευση σε σχέση με την εκμετάλλευση που σχετίζεται με την εργασία, αν χρησιμοποιηθεί η μεθοδολογία που αναλύεται στην παρούσα έρευνα, καθώς οι περισσότεροι επαγγελματίες τόνισαν ότι τα ανήλικα δεν συζητούν εύκολα αυτό το θέμα μαζί τους.

Ορισμένα ντρέπονται και δεν «ανοίγονται». Επιπλέον, δεν νιώθουν άνετα να συζητήσουν αυτό το θέμα με πρόσωπα που θεωρούν «προσωπικό». Γνωρίζουν ότι, αν το αναφέρουν σε ένα μέλος του προσωπικού, αυτό θα μαθευτεί στο σύνολο του προσωπικού μέσα στη δομή φιλοξενίας ανηλίκων. Περαιτέρω, η συχνή εναλλαγή προσωπικού και η μετέπειτα κινητικότητα των ανηλίκων –είτε είναι δική τους επιλογή, είτε οφείλεται στη

79. FXB Centre for Health and Human Rights, Harvard University, *Emergency Within an Emergency: The Growing Epidemic of Sexual Exploitation and Abuse of Migrant Children in Greece*, 2017: <https://cdn2.sph.harvard.edu/wp-content/uploads/sites/5/2017/04/Emergency-Within-an-Emergency-FXB.pdf>

μεταφορά από τα νησιά στην Αθήνα ή σε αρκετούς χώρους φιλοξενίας—δυσχεραίνει την ανάπτυξη διαρκών σχέσεων εμπιστοσύνης, που θα μπορούσαν να κάνουν τα παιδιά να μιλούν περισσότερο για τα προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζουν.

Άλλα παιδιά πιστεύουν ότι δεν θα αλλάξει κάτι, ακόμα κι αν μιλήσουν σε κάποιον. Επομένως, εντείνεται η αποξένωσή τους από το υφιστάμενο σύστημα προστασίας, γεγονός που τα κάνει να εμπιστεύονται και να ακούν περισσότερο τους συμπατριώτες και τους φίλους τους. Από το σύνολο των επαγγελματιών που ερωτήθηκαν, μόνο μία ανέφερε ότι ένα παιδί την ενημέρωσε και ζήτησε βοήθεια. Και πάλι, αυτό το συμβάν αφορούσε δομή φιλοξενίας ανηλίκων σε νησί και παιδί που είχε το χρόνο να αναπτύξει μια επωφελή σχέση με τη φροντίστριά του.

Τα μόνα εργαλεία που διατίθενται στους επαγγελματίες για την αναγνώριση τέτοιων περιπτώσεων είναι η γνώση και η παρατήρηση, που είναι συνάρτηση του χρόνου, και οι μακράς διάρκειας σχέσεις εμπιστοσύνης, που καλλιεργούνται με τα μέλη της τοπικής κοινότητας.

[12.3] Χρήση ναρκωτικών

Υπάρχουν μαρτυρίες που αναφέρουν την ευφορική χρήση ναρκωτικών από ανήλικα, καθώς και περιπτώσεις στις οποίες τα ανήλικα χρησιμοποιούνται ως «βαποράκια». Συγκεκριμένα, το σίσα είναι ένα από τα δημοφιλέστερα ναρκωτικά, διότι πωλείται φθηνά και βρίσκεται εύκολα στο κέντρο της Αθήνας. Το αποκαλούν «κοκαΐνη των φτωχών» ή το «ναρκωτικό επιλογής εν μέσω λιτότητας»⁸⁰ και οι μακροχρόνιες επιπτώσεις του είναι αϋπνία, παραισθήσεις, καρδιακή ανακοπή και βίαιες τάσεις.

Σύμφωνα με τους επαγγελματίες, ο κύριος λόγος για την εκμετάλλευση των ανηλίκων είναι η ανάγκη για χρήματα, ξεκινώντας από ποσά για την κάλυψη βασικών αναγκών, που σε ορισμένες περιπτώσεις φαντάζουν απλοϊκές από τη σκοπιά μας, έως πιο σημαντικές απαιτήσεις.

80. "Austerity's Drug of Choice," Vice, 16 Μαΐου 2013: https://www.vice.com/en_us/article/av4v5e/austeritys-drug-of-choice-000757-v20n5

Πώς βλέπουν τα ανήλικα την ενσωμάτωσή τους;

Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα αφορά μόνο ανήλικα που διαβιούν σε ένα σταθερό και ασφαλές περιβάλλον. Στην Ελλάδα, αυτό το περιβάλλον υφίσταται μόνο στις δομές φιλοξενίας ανηλίκων. Είναι αδύνατο να γίνεται λόγος για την ενσωμάτωση ανηλίκων που βρίσκονται σε καθεστώς επισφαλούς φιλοξενίας ή αστεγίας.

Επομένως, για όσα διαβιούν σε ασφαλές μέρος, τα αιτήματά τους είναι η εκπαίδευση, η εκμάθηση της γλώσσας, η πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, η εργασία, η ελευθερία να αναπτύξουν σχέσεις και να δραστηριοποιηθούν εκτός της δομής στέγασης και να κερδίσουν το χαρτζιλίκι τους.

Τα ανήλικα βιώνουν την ενσωμάτωση ως ευάλωτη αποκλεισμένη ομάδα. Τα ίδια πληρούν όλα τα κριτήρια ευαλωτότητας, ενώ άλλοι τα κάνουν να αισθάνονται μέλη μιας ομάδας, όχι άτομα.

[13]

Συμπεράσματα και προτάσεις

Η χαρτογράφηση του πλαισίου προστασίας του παιδιού στην Ελλάδα, την Ιταλία και την Ισπανία αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο οι κακές πρακτικές οδηγούν στον κοινωνικό αποκλεισμό έως και στην εκμετάλλευση των ανήλικων. Εφόσον τα περισσότερα ανήλικα πασχίζουν να εξασφαλίσουν τα προς το ζην και την ασφάλειά τους στην καθημερινότητα, οι συζητήσεις για την κοινωνική τους ένταξη φαντάζουν εξωφρενική πολυτέλεια, μετατρέποντας συχνά την εκμετάλλευση σε «λύση», κάτι το οποίο τα ανήλικα χρησιμοποιούν για την επιβίωσή τους. Ωστόσο, είναι ενδιαφέρον να επισημανθεί ότι όλες οι ενότητες της παρούσας έρευνας σχετικά με τη διαδικασία υποδοχής και ενσωμάτωσης για τα ασυνόδευτα ανήλικα καταλήγουν σε παρόμοια συμπεράσματα, αναγνωρίζουν παρόμοια εμπόδια και οδηγούν σε παρόμοιες προτάσεις.

Αυτό που καθίσταται πασιφανές είναι ο τρόπος με τον οποίο το πλαίσιο προστασίας του παιδιού τραυματίζει εκ νέου τα ανήλικα και χαράμιζει τις δυνατότητές τους. Η κατακερματισμένη φροντίδα και οι επανειλημμένες αλλαγές περιβάλλοντος εξαναγκάζουν τα παιδιά να μοιράζονται τις προσωπικές τους ιστορίες με νέους, διαφορετικούς αρμοδίους, ξανά και ξανά, γεγονός που τα εξαντλεί και, ενίοτε, έως και τα προσβάλλει, εφόσον τα ίδια θεωρούν ότι αυτό το επανειλημμένο «βασανιστήριο» αναπαράγεται χωρίς προφανή λόγο. Τα παιδιά καλούνται να μοιραστούν την ιστορία τους με πολλές λεπτομέρειες και με πολλούς διαφορετικούς ανθρώπους και φορείς, ώστε χάνουν την πίστη τους στην πιθανότητα ότι κάτι θα αλλάξει στη ζωή τους, ότι μπορούν να εμπιστευτούν κάποιον. Ένα συχνό ερώτημα των επαγγελματιών είναι γιατί δεν διατίθεται ένα σύστημα online, που θα μπορούσε να παρέχει πληροφορίες για τις κινήσεις, τα ενδιαφέροντα, τις ανάγκες, τις επιθυμίες και το ιστορικό του παιδιού σε όλους τους σχετικούς ενδιαφερομένους, ώστε να μπορούν τα παιδιά να γλιτώσουν αυτή τη συνεχή δοκιμασία.

Ακόμα και σε αυτή την περίπτωση, μέχρι αυτά τα παιδιά να αποκτήσουν –αν, δηλαδή, τα καταφέρουν– νομικό καθεστώς και να διασφαλίσουν και να σταθεροποιήσουν το καθημερινό τους περιβάλλον στο βαθμό που θα νιώσουν επιτέλους ελεύθερα να εστιαστούν σε οτιδήποτε τα βοηθήσει να γίνουν ισότιμο και ανεξάρτητο μέλος της κοινωνίας στην ενήλικη ζωή τους –συμμετέχοντας στο εκπαιδευτικό σύστημα, σε επαγγελματική κατάρτιση, κοινωνικές δραστηριότητες και καλλιεργώντας τα προσωπικά ταλέντα και τις δεξιότητές τους–, όταν συμπληρώσουν τα 18 έτη ζωής, στις περισσότερες περιπτώσεις, θα χάσουν τα πάντα.

Προτάσεις και για τις τρεις χώρες

- Διευκόλυνση της πρόσβασης των παιδιών που ζητούν καθεστώς ασύλου στη διαδικασία και παροχή ουσιαστικής υποστήριξης κατά την υποβολή του αιτήματός τους, ακόμα και απουσία δικηγόρου ή επιτρόπου.
- Παροχή εκτενούς εκπαίδευσης στο σύνολο του προσωπικού που συμμετέχει σε ζητήματα προστασίας του παιδιού, συμπεριλαμβανομένων των χειριστών της υπηρεσίας ασύλου, των επιτροπών προσφυγών και του προσωπικού των ΜΚΟ, σχετικά με ζητήματα προστασίας του παιδιού, συγκεκριμένες μορφές παιδικής δίωξης, καθώς και τους τρόπους και τα μέσα αξιολόγησης της αξιοπιστίας ενός παιδιού.
- Διασφάλιση ότι όλα τα ανήλικα, ανεξαρτήτως εθνικότητας, αντιμετωπίζονται με τρόπο φιλικό προς το παιδί, παρέχοντας ευελιξία, επιείκεια και το ευεργέτημα της αμφιβολίας.
- Ανάθεση της διαρκούς εκπροσώπησης των ανηλίκων σε κατάλληλο επίτροπο με τρόπο απλό και άμεσο. Αποφυγή μετακίνησης του παιδιού ή αλλαγής του επιτρόπου χωρίς σημαντικό λόγο.
- Ενίσχυση του συντονισμού ανάμεσα στους πολυάριθμους φορείς που συμμετέχουν στην προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων, ώστε να τεθεί τέλος στον κατακερματισμό του υφιστάμενου συστήματος προστασίας. Διασφάλιση έγκαιρης πρόσβασης στη διαδικασία ασύλου.
- Παροχή σε όλα τα ανήλικα πλήρους πρόσβασης σε ποιοτική φροντίδα στο πλαίσιο του δημόσιου συστήματος υγείας, καθώς και σε ευκαιρίες εκπαίδευσης και κατάρτισης. Κατάργηση κάθε μορφής περιορισμού της ελευθερίας.
- Επέκταση της προστασίας και της άδειας διαμονής για τους νεαρούς ενήλικους.

Συγκεκριμένες προτάσεις για την Ελλάδα

- Ανάλυση νομικών πρωτοβουλιών για τα ασυνόδευτα ανήλικα που βρίσκονται σε νομικό κενό.
- Παροχή καθεστώτος προστασίας με βάση την ανηλικότητα ανεξάρτητα από οποιοσδήποτε απαιτήσεις για το άσυλο ή τη μετανάστευση.
- Παροχή άδειας διαμονής στη χώρα, καθώς και πρόσβασης σε όλα τα κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα και σε όλες τις κοινωνικές και οικονομικές υπηρεσίες για όλα τα παιδιά μόλις ταυτοποιηθούν.

- Παροχή δυνατότητας για ανανέωση του καθεστώτος διαμονής κατά την ενηλικίωση, σύμφωνα με απλές και ευέλικτες προϋποθέσεις. Συνεπώς, παροχή ευκαιρίας στους αιτούντες να χτίσουν το μέλλον τους και ως νεαροί ενήλικοι.
- Παραπομπή ανηλίκων στο αρμόδιο υπουργείο για ανθρωπιστικό καθεστώς με βάση το καθεστώς ανηλικότητας σε περίπτωση απόρριψης.
- Θέσπιση νομοθεσίας για διαδικαστικές εγγυήσεις που διασφαλίζουν τη συμμετοχή του παιδιού σε όλες τις διαδικασίες, καθώς και για το θεσμό ενός συνηγόρου του παιδιού με δυνατότητα εκπροσώπησης του ανηλίκου στην προσφυγή εναντίον σχετικών αποφάσεων.
- Εφαρμογή των διατάξεων των υπουργικών αποφάσεων που ρυθμίζουν τη διαπίστωση της ανηλικότητας σύμφωνα με το γράμμα και το πνεύμα του νόμου.
- Διατήρηση υφιστάμενων δομών φιλοξενίας ανηλίκων και σύσταση νέων, ώστε να διασφαλίζεται ότι τα ανήλικα απομακρύνονται με ασφάλεια από την παραμεθόριο και από εγκαταστάσεις κράτησης κάθε είδους.
- Πλήρης εφαρμογή όλων των Οδηγιών που έχουν μεταφερθεί στην εθνική νομοθεσία.
- Αντιμέτωπιση ζητημάτων πιθανής διάκρισης από τους χειριστές κατά την αξιολόγηση αιτήσεων ασύλου ατόμων συγκεκριμένης εθνικής καταγωγής.

Συγκεκριμένες προτάσεις για την Ιταλία

- Πρόβλεψη για την υποχρεωτική κατανομή των παιδιών στις τοπικές αρχές σε περιφερειακό επίπεδο προς επίτευξη της ισοκατανομής των εγκαταστάσεων για ασυνόδευτα ανήλικα σε όλη τη χώρα.
- Πρόβλεψη για υποστήριξη των ασυνόδευτων ανηλίκων που μετακινούνται, σχεδιασμένη για το μεταναστευτικό εγχείρημα των ανηλίκων.
- Σχεδιασμός κέντρων φιλοξενίας ανηλίκων με μικρότερη χωρητικότητα, όπου θα μπορούν να φιλοξενηθούν ασυνόδευτα ανήλικα και παιδιά που έχουν χωριστεί από την οικογένειά τους, είτε είναι παιδιά από την Ιταλία, είτε από το εξωτερικό, κατά τα προβλεπόμενα στην εθνική νομοθεσία.
- Συμβιβασμός ανάμεσα στο θεσμικό μοντέλο για την κοινωνική ένταξη και τις προσδοκίες των ανηλίκων, με μεγαλύτερη εστίαση στην ένταξη στην εργασία. Δημιουργία περαιτέρω μέτρων που θα «συνοδεύουν»

το πέρασμα στην ενηλικίωση (επαγγελματικός προσανατολισμός, πανεπιστημιακές επιχορηγήσεις).

- Παροχή εκτενούς εκπαίδευσης για εθελοντές επιτρόπους σχετικά με τις διοικητικές διαδικασίες και την κοινωνική ένταξη.
- Παρακολούθηση της αποτελεσματικής εφαρμογής των διαδικασιών διαπίστωσης της ανηλικότητας, όπως απαιτείται από το Νόμο 47/2017.

Συγκεκριμένες προτάσεις για την Ισπανία

- Παύση του επεμβατικού μοντέλου για τη διαπίστωση της ανηλικότητας.
- Κατάργηση του θεσμού των «κέντρων τροποποίησης» της συμπεριφοράς.
- Εγγυημένη, αποτελεσματική δικαστική προστασία εντός του πλαισίου του Νόμου περί Προστασίας του Παιδιού, ανεξάρτητα από τη διοίκηση.
- Ρύθμιση και έκδοση της δήλωσης ανικανότητας αμελλήτι για όλα τα παιδιά ώστε να παρασχεθεί αναδρομικά διαμονή με άδεια εργασίας από τη μέρα κατά την οποία το παιδί εισήλθε στις υπηρεσίες προστασίας.
- Εγγυημένη, ενδεδειγμένη αξιολόγηση για τα παιδιά σε όλες τις διαδικασίες ασύλου και κατάλληλη αντιμετώπιση των υποθέσεων όχι με αναφορά στο δίκαιο περί νόμιμης μετανάστευσης, κατά περίπτωση.
- Ενημέρωση των παιδιών και των εφήβων μεταναστών, που πληρούν τις προϋποθέσεις (δύο έτη επιτροπείας και ένα έτος διαμονής), ότι είναι δυνατή η απόκτηση υπηκοότητας.

Προτάσεις προς ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στον τομέα προστασίας του παιδιού

- Κεφαλαιοποίηση εκπαίδευσης και διασφάλιση ότι το προσωπικό που απασχολείται στην παροχή ολιστικών, επαρκών και ποιοτικών υπηρεσιών στα παιδιά είναι όσο γίνεται πιο έμπειρο.
- Υποστήριξη προς τους εργαζόμενους στο πεδίο και θετική εποπτεία τους, ενδυναμώνοντάς τους και προφυλάσσοντάς τους κατά την εκπλήρωση των καθηκόντων και των υποχρεώσεών τους.
- Διασφάλιση κατάλληλης επιλογής και εκπαίδευσης του προσωπικού, καθώς και διασφάλιση ότι κάθε ανήλικο αντιμετωπίζεται ως άτομο και του δίνεται ο απαραίτητος χρόνος.
- Στήριξη των πρωτοβουλιών που αναλαμβάνουν τα παιδιά και διευκόλυνση της συμμετοχής των παιδιών στις καθημερινές δραστηριότητες των δομών φιλοξενίας ανηλίκων.

- Εφαρμογή κανόνων και διαδικασιών με τρόπο που διασφαλίζει τον πραγματικό τους στόχο, δηλαδή την ασφάλεια, και όχι με τρόπο γενικό και τυφλό, ανεξάρτητα από την υφιστάμενη κατάσταση.

Προτάσεις για την ΕΕ

- Παροχή και διασφάλιση πρόσθετης χρηματοδότησης προς αύξηση της χωρητικότητας ενόψει του πραγματικού αριθμού των ανηλίκων που χρήζουν ποιοτικών συνθηκών υποδοχής σε εγκαταστάσεις μακροχρόνιας φιλοξενίας (δομές φιλοξενίας ανηλίκων). Διατήρηση υφιστάμενων δομών φιλοξενίας ανηλίκων και σύσταση νέων, ώστε να διασφαλιστεί ότι τα ανήλικα απομακρύνονται αμέσως από την παραμεθόριο και τις εγκαταστάσεις κράτησης κάθε είδους.
- Απλούστευση των διαδικασιών μεταφοράς των ανηλίκων προς τις χώρες της ΕΕ καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας για την οικογενειακή επανένωση, κατά τα προβλεπόμενα από τον Κανονισμό του Δουβλίνου.
- Διασφάλιση ασφαλούς περάσματος για τα ανήλικα και διασφάλιση της διαδικασίας για την οικογενειακή επανένωση.
- Αφαίρεση διατάξεων περί κράτησης ανηλίκων από την ευρωπαϊκή νομοθεσία.

Συντομογραφίες

ΑΑ: ασυνόδευτα ανήλικα

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΚΕΣΑ: Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου

ΥΠΥΤ: Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης

ΒΙΑ: Αξιολόγηση του Βέλτιστου Συμφέροντος του Παιδιού

BID: Καθορισμός του Βέλτιστου Συμφέροντος του Παιδιού

UASC: παιδιά ασυνόδευτα ή που έχουν χωριστεί από την οικογένειά τους

Βιογραφικά συγγραφέων

Ελλάδα

Η **Ελίνα Σαράντου** είναι ανθρωπολόγος με μεταπτυχιακές σπουδές στα Ανθρώπινα Δικαιώματα και, επί του παρόντος, εργάζεται για τη HIAS Greece στη Λέσβο. Συνολικά, έχει εργαστεί σε οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών για περισσότερα από δέκα χρόνια, κυρίως στους τομείς της ανθρωπιστικής βοήθειας και της προστασίας. Έχει αναπτύξει προτάσεις και έγγραφα στρατηγικής για άκρως απαιτητικούς χρηματοδότες και υπεύθυνους χάραξης πολιτικής σχετικά με ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων προστασίας (ασύλου, θυμάτων βασανιστηρίων, ανηλίκων σε καθεστώς διοικητικής κράτησης, αστεγίας κ.ά.).

Η **Αγγελική Θεοδωροπούλου** είναι δικηγόρος με πολυετή εμπειρία στην προστασία των προσφύγων. Έχει εργαστεί εκτενώς στο πεδίο με πρόσφυγες και ασυνόδευτα παιδιά σε αρκετές περιοχές της Ελλάδας, καθώς και σε θέματα που άπτονται της προστασίας του παιδιού, εκπονώντας έρευνες και συντάσσοντας εκθέσεις για το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (ΕΣΠ) αναφορικά με συναφή ζητήματα. Επί του παρόντος, είναι αναπληρώτρια συντονίστρια στη Νομική Υπηρεσία του ΕΣΠ και ειδική στην προστασία του παιδιού.

Ιταλία

Ο **Raffaele Urselli** είναι κάτοχος διδακτορικού τίτλου στις Αφρικανικές Σπουδές και, επί του παρόντος, εργάζεται για τη Γενική Διεύθυνση Μεταναστευτικής Πολιτικής και Πολιτικής Ένταξης του ιταλικού Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Πολιτικής. Έχει εκπονήσει έρευνες σχετικά με την άτυπη οικονομία και τη διαχείριση των απορριμμάτων στη Δυτική Αφρική (Σενεγάλη) και σχετικά με την εκμετάλλευση της εργασίας των μεταναστών στον αγροτικό τομέα στη Νότια Ιταλία.

Η **Adelaide Massimi** είναι νομικός και κοινωνική λειτουργός με ειδικότητα τα θέματα μετανάστευσης. Έχει εργαστεί σε διάφορες οργανώσεις με αντικείμενο τη διεξαγωγή έρευνας σχετικά με τη διασπορά και τη δυναμική της μετανάστευσης. Επί του παρόντος, εργάζεται σε ένα πρόγραμμα παρακολούθησης των πολιτικών συνοριακής διαχείρισης.

Ισπανία

Η **Anna Gas Santacatalina** είναι δασκάλα, απόφοιτος Ψυχολογίας και απόφοιτος συστημικής θεραπείας του βρεφικού-εφηβικού τραύματος. Επί του παρόντος, εργάζεται σε ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης στο σπίτι, στο πλαίσιο του καταλανικού εκπαιδευτικού συστήματος, με παιδιά που αδυνατούν να φοιτήσουν στο σχολείο. Διαθέτει τετραετή εμπειρία εργασίας με ασυνόδευτα ανήλικα στο πλαίσιο του καταλανικού συστήματος προστασίας. Έχει συμμετάσχει σε διάφορα εθνικά και διεθνή προγράμματα ως ακτιβίστρια υπερασπιζόμενη τα δικαιώματα του ανθρώπου.

Η **Cristina Puigdengolas Carrera** είναι καθηγήτρια Νομικής και μάχιμη δικηγόρος εδώ και είκοσι έξι χρόνια. Επί του παρόντος, παρέχει συμβουλευτικές υπηρεσίες και συνοδεύει αιτούντες άσυλο και λοιπούς ευάλωτους εξαναγκασμένους μετανάστες.

Η **Ainhoa Nadia Douhaibi** είναι δασκάλα και κοινωνική εκπαιδευτικός και, επί του παρόντος, εργάζεται στο διαπολιτισμικό πρόγραμμα του Δημοτικού Συμβουλίου της Βαρκελώνης, ενώ διαθέτει υπερδεκαετή εμπειρία ως εργαζόμενη με ασυνόδευτα ανήλικα εντός και εκτός του καταλανικού συστήματος προστασίας. Συνδυάζει την εργασία με τον ακτιβισμό και τη διερεύνηση του θεσμικού ρατσισμού.

Η **Sara Olcina Vilaplana** είναι δασκάλα και κοινωνική εκπαιδευτικός. Εργάζεται σε ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης στο σπίτι, στο πλαίσιο του καταλανικού εκπαιδευτικού συστήματος, με παιδιά που αδυνατούν να φοιτήσουν στο σχολείο. Με έξι χρόνια εμπειρίας από την εργασία με ασυνόδευτα ανήλικα, είναι ένα από τα ιδρυτικά στελέχη της Harraga, μιας οργάνωσης με στόχο την υλοποίηση προγραμμάτων στο δρόμο (street work) με ασυνόδευτα ανήλικα που κοιμούνται στο δρόμο στην πόλη της Μελίγια, στη βόρεια ακτή της Αφρικής, η οποία αποτελεί έδαφος της Ισπανίας.

ΠΑΙΔΙΑ ΕΡΜΑΙΑ

Αποκλεισμός και εκμετάλλευση των ασυνόδευτων ανηλίκων
στην Ελλάδα, την Ιταλία και την Ισπανία
Συγκριτική μελέτη

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ
ΡΟΖΑ ΛΟΥΞΕΜΠΟΥΡΓΚ, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΛΛΑΔΑΣ

με τη συνεργασία:
GREEK COUNCIL FOR REFUGEES
HIAS και STEPS

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ
Ελίνα Σαράντου
Αγγελική Θεοδωροπούλου

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ
Γεωργία Καραπατά

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΡΙΑ ΤΟΥ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ PROJECT
Ηλέκτρα Αποστόλη

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΕΚΔΟΣΗΣ
Ηλέκτρα Αλεξανδροπούλου

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ, ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ
Δημήτρης Λυμπερόπουλος

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ, ΕΞΩΦΥΛΛΟ
Εριφύλη Αράπογλου – enArte

ΣΚΙΤΣΟ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ
Δανάη Παρουσιάδη

ΕΚΤΥΠΩΣΗ
Γ. Κωστόπουλος Γραφικές Τέχνες

Η παρούσα έκδοση διατίθεται δωρεάν
Αθήνα
1η έκδοση Νοέμβριος 2019
ISBN 978-960-84465-6-4

Για αντίτυπα επικοινωνήστε με το Παράρτημα Ελλάδας:
Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ
Παράρτημα Ελλάδας
Καλλιδρομίου 17, 10680 Αθήνα
Τηλ. 210 3613769
www.rosalux.gr

Η έκδοση, όπως και πολλές από τις δραστηριότητες του Παραρτήματος Ελλάδος του Ιδρύματος Ρόζα Λούξεμπουργκ, χρηματοδοτήθηκε από το γερμανικό Υπουργείο Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

Η χαρτογράφηση του πλαισίου προστασίας του παιδιού στην Ελλάδα, την Ιταλία και την Ισπανία αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο οι κακές πρακτικές οδηγούν στον κοινωνικό αποκλεισμό έως και στην εκμετάλλευση των ανηλίκων. Εφόσον τα περισσότερα ανήλικα πασχίζουν να εξασφαλίσουν τα προς το ζην και την ασφάλειά τους στην καθημερινότητα, οι συζητήσεις για την κοινωνική τους ένταξη φαντάζουν εξωφρενική πολυτέλεια, μετατρέποντας συχνά την εκμετάλλευση σε «λύση», κάτι το οποίο τα ανήλικα χρησιμοποιούν για την επιβίωσή τους. Ωστόσο, είναι ενδιαφέρον να επισημανθεί ότι όλες οι ενότητες της παρούσας έρευνας σχετικά με τη διαδικασία υποδοχής και ενσωμάτωσης για τα ασυνόδευτα ανήλικα καταλήγουν σε παρόμοια συμπεράσματα, αναγνωρίζουν παρόμοια εμπόδια και οδηγούν σε παρόμοιες προτάσεις.

ΜΕ ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

